

FATİH SULTAN MEHMED HAN VE DÖNEMİ

Editör:

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Gaye Kitabevi

BURSA 2016

BURSA

OSMANGAZİ BELEDİYESİ YAYINLARI

Ulubatlı Hasan Bulvarı No: 6 Santral Garaj / Bursa

Tel: 0.224.444 16 01 Faks: 0.0224.270 70 63

www.osmangazi-bld.gov.tr

Fatih Sultan Mehmed Han ve Dönemi

Editör:

Dr. Ayşenur Bilge Zafer

Yayın Kurulu:

Prof.Dr. Özer Ergenç

Prof.Dr. İlhan Genç

Prof.Dr. Yusuf Oğuzoğlu

Proje Koordinatörü:

Kenan Kır

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü

Proje Basım Koordinatörü:

Gülşah Cebelli Öncel

Osmangazi Belediyesi Basım Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürü

Organizasyon Sorumlusu:

Mehmet Uzun

Osmangazi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü

ISBN 978-605-66006-4-7

1. Basım Nisan 2016

Kapak Resmi:

Sultan II. Mehmed'in minyatürü (Lokmân bin Hüseyin el-Urmevî,

Kıyâfetü'l-İnsâniyye fî Şemâilî'l-Osmâniyye, AETrh 1216)

Kapak minyatürünü temin eden Melek Gençboyacı Hanımefendiye teşekkür ederiz.

Kapak / İç Düzen:

Gaye Kitabevi

Baskı: Stüdyo Star Ajans Ltd. Şti. - Sertifika No: 15366

Sultan Mehmed II¹

Halil İnalçık*

27 Receb 835 (30 Mart 1432) tarihinde Edirne'de doğdu. II. Murad'ın dördüncü oğludur. Altı yaşında iken Amasya'ya vali tayin edildiği iddiası şüphelidir; 1443 baharında iki lalası Kassabzade Mahmud ve Nişancı İbrahim b. Abdullah Bey ile Edirne'den Manisa'ya vali gönderildiği bilinmektedir. Aynı yılın sonlarında ağabeyi Amasya valisi şehzade Alaeddin Ali Çelebi'nin vefatı üzerine tahtın tek varisi durumuna geldi. Tahttan çekilmeyi düşünen II. Murad 847 (1444) baharına doğru onu Manisa'dan yanına getirtmiştir. 24 Safer 848'de (12 Haziran 1444) Edirne'de Macar kralı, Sırp despotu ve Hunyadi Yanoş'un (Yanko) elçileriyle barış antlaşması imzalanırken Mehmed de hazır bulundu. Ardından II. Murad oğlu Mehmed'i tahtına geçirip "kaymakam ederek" Anadolu'ya geçti ve temmuzda Yenişehir'de Karamanoğlu ile kendi adına ve "Mehmed Bey" adına bir ahidname (sevğendname) imzaladı. Oradan dönüp ağustosta Mihaliç ovasında kapıkulu ve paşalar önünde tahtı resmen oğlu Mehmed'e bıraktığını ilan etti. Kendisi Bursa civarında zahidlerle inziva hayatına çekildi. Devletin henüz on iki yaşında olan tecrübesiz bir gencin eline bırakılması içeride ve dışarıda büyük buhranlara yol açtı. Balkanlar'da ve Anadolu'da II. Murad zamanında alınan yerler terkedildi. Nitekim 1440'ta tamamıyla fethedilen Sırp despotluğu eski sahibi Georg Brankovic'e iade edilerek canlandırılmış, Eflak beyinin tabiiyet bağları Macar aracılığı sonucunda gevşetilerek şahsen padişaha kulluğunu sunmaya gelmesi şartı kaldırılmış. Böylece Osmanlı ülkesi etrafında bu iki beyliğin üzerinde Macar etkisi kuvvetlenmişti. Anadolu'da ise Karamanoğlu'na Beyşehir, Akşehir, Seydişehir ve Oklukhisarı terkedilmişti. Güney Arnavutluk'ta Gin Zenebissi ayak-

¹ Halil İnalçık, "Mehmed II", *TDVİA*, c. XXVIII, s. 395-407

* Prof.Dr., Bilkent Üniversitesi (Emekli)

lanmasını kuzeyde eski Akçahisar subaşı İskender Bey'in isyanı izledi. Güneyde Mora Despotu Konstantin, Korint berzahını aşarak Osmanlı nüfuz bölgesine girdi. 846 (1443) kışında düşmanla birleşerek Sofya'da bir vladikayı başlarına getiren Bulgarlar bile bir tehlike unsuru olarak görünmekteydi. Edirne'de kararlaştırılan barışa karşı Macaristan'da savaşçı bir cereyan uyanmış ve bir Haçlı seferi için hazırlıklara başlanmıştı. Batı Hristiyanları Bizans'ın aracılığı ile Karamanoğlu'nu da ortak bir saldırıda aralarına almaya çalışıyorlardı.

Sultan Mehmed aynı zamanda büyük bir iç bunalımla da karşı karşıya kaldı. O yaz payitahtta paşalar arasındaki rekabet ve çekişme, Edirne'de korku içindeki halkın Anadolu'ya kaçışı, gösteriler ve nihayet kanlı Hurufî ayaklanması (8 Cemaziyelahir 848 / 22 Eylül 1444), şehri harap eden büyük yangın bu buhranın başlıca görüntüleridir. Küçük yaştaki padişah duruma hâkim olamıyordu. II. Murad devleti daha ziyade ulu veziri Çandarlı Halil Paşa'nın yetkili ellerine bırakmıştı. Fakat diğer devlet büyükleri bilhassa Çandarlı'nın eski rakibi Rumeli beylerbeyi vezir Şehabeddin Şahin ile şehzade lalası Nişancı İbrahim ve Zağanos paşalar (hepsi kul aslından) Çandarlı'ya karşı II. Mehmed'in etrafında toplanmışlar, iktidarı onun adına Çandarlı'nın elinden almaya çalışıyorlardı. O yaz Bizans'ın elindeki Osmanlı şehzadesi Orhan Çelebi tahtı Mehmed'in elinden almak ümidiyle İstanbul'dan harekete geçmiş, İncegiz'e gelmiş, taraftar bulamayınca Dobruca'ya kaçmış. Nihayet Şehabeddin Paşa'nın sıkı kovalaması sonucunda bir şey yapmadan tekrar İstanbul'a sığınmıştı.

Haçlı ordusu 18-22 Eylül'de Tuna'yı aştı. Macarlar ile hareket eden en büyük yardımcı kuvvet Eflak beyinin gönderdiği askerlerdi. Bir Haçlı donanması Anadolu'dan kuvvet geçmesini önlemek için boğazları tutmuştu. Çandarlı ve taraftarları II. Murad'ı tekrar iş başına getirmekten başka çare olmadığını düşündüler. Bursa'ya gönderilen Kassabzade Mahmud Bey'in ısrarları neticesinde nihayet II. Murad inzivasını bıraktı, Edirne'ye geldi. Şehabeddin ve Zağanos, II. Mehmed'i ordunun başına geçirmek ve babasını Edirne korumasında bırakmak istiyorlardı. Sonunda II. Murad idaresinde hareket eden Osmanlı ordusu ile Haçlı kuvvetleri Varna'da karşılaştı ve Haçlı kuvvetleri yenildi. Çandarlı Halil Paşa, Varna zaferinden sonra eski itibarı yükselen ve gerçek iktidarı elinde tutan II. Murad'ı gerçek padişah sayıyor ve rakiplerine karşı Edirne'de kalması için direniyordu. II. Murad geleceği için tehlikeli olabileceğini düşünerek oğlunu tahttan indirmek istemedi; Edir-

ne'de birkaç gün kalıp Manisa'ya çekildi. Rakipleri onun dikkatli barış siyasetine karşı fütühatçı bir siyaseti desteklemişler ve genç padişahı bu yolda teşvike başlamışlardı. İstanbul'un fethi fikri bu tarihte yeniden ortaya atıldı. Böylece Çandarlı ile Manisa sarayının nüfuzu önlenebilirdi. II. Mehmed bu yıllarda, kuvvetle Zağanos'un etkisi altında kalarak İstanbul fethini padişahlığının ilk şartı olarak benimsemiş bulunuyor ve Çandarlı'yı başlıca engel görüyordu. Genç sultanın savaşçı siyaseti Sırp despotu ile Bizans imparatorunu olduğu kadar Kastamonu ve Karaman beylerini de telaşa düşürmüştü, bunlar Manisa'da II. Murad'a elçilerle şikâyetle bulunmuşlardı. II. Murad oğlunu ve onu kıskırtan vezirlerini azarlayıp durumu yatıştırmıştı.

II. Mehmed'in Gentile Bellini tarafından yapılan yağlı boya portresi (Londra National Gallery, nr. 3099)

Yeniçerilere güvenen Çandarlı Halil Paşa, II. Murad'ı tahta geri döndürmek için faaliyetlerini hızlandırdı. II. Murad da oğlunun durumunu tehlikeye düşürmeden ve bir iç savaşa yol açmadan tahta gelmek istiyordu. O sırada Rumeli'deki tehlikeli durum bu değişiklik için bahane hazırladı. Mora despotu Korint berzahı surlarını (Kerme) yeniden inşa ettirerek Osmanlılar'a meydan okuyordu. Bu esnada Edirne'de büyük bir yeniçeri isyanı patlak verdi.

Ayaklanan yeniçeriler güçlükle II. Mehmed'in sarayına kaçabilen Şehabeddin Paşa'nın sarayını yağma ettiler. Asilerden bir kısmı İstanbul'da bulunan Orhan Çelebi'ye taraftarlıklarını ilan ettiklerinden padişahın tahtı tehlikeye düştü. İsyan yeniçeri ulufesinin arttırılması ve itaat etmeyenlerin halkın yardımı ile kılıçtan geçirilmesi sayesinde bastırılabilirdi. Böylece II. Mehmed'in devleti idare edemediği ortaya çıkmış sayılıyordu. Çandarlı'nın gönderdiği gizli haberle 8 Safer 850'de (5 Mayıs 1446) yola çıkmış olan II. Murad Edirne'deki isyan sebebiyle Bursa'ya gelip bir süre bekledi, ardından ağustosta Edirne'ye geldi ve yeniçerilerin yardımıyla tekrar tahta çıktı. II. Mehmed hemen Manisa'ya gönderildi. Kendisine atabey olarak Zağanos ve Şehabeddin paşalar tayin edildi. II. Mehmed'in 1444 Ağustosundan 1446 Ağustosuna kadar sürmüş olan bu ilk saltanat dönemi kişiliğinde kuvvetli etki yapmıştır. Çandarlı Halil Paşa'nın iktidarını kırma, yeniçerileri hizaya getirme, enerjik bir gaza siyaseti izleyip İstanbul'u fethetme düşüncesi o zaman zihninde yerleşmiş olmalıdır.

Resmi olarak Mehmed Çelebi Sultan unvanıyla anılan Mehmed'in o zamanki durumu daha önce padişah olduğundan bir şehzadeninkinden farklı idi. Ege denizinde Venedikliler'e ait adalara karşı 850-853 (1446-1449) yılları arasında hücumlar, gazanın temsilcisi sıfatını benimseyen Mehmed Çelebi Sultan'ın kontrolü altındaki bölgelerden yapılıyordu. II. Murad, asi İskender Bey'e karşı gerçekleştirdiği seferde Mehmed Çelebi'yi Manisa'dan getirtti (852/1448); Yanko'ya (Hunyadi Janos) karşı yapılan Kosova meydan savaşında kaynakların ifadesiyle "Han Mehmed" sağ kolunda savaştı. 854'te (1450) II. Murad'ın ikinci Arnavutluk seferine de katıldı. Akçahisar önündeki başarısızlığın etkisi Edirne'de görkemli bir düğünle giderildi. Bu düğün, Mehmed Çelebi'nin Dulkađirođlu Süleyman Bey'in kızı Sitti Hatun ile evlenmesi dolayısıyla yapılmıştır. (Şevval-Zilkade 854 / Kasım-Aralık 1450).

II. Mehmed'in gelinle Manisa'ya gitmesinden az sonra Çandarlı tarafından gönderilen gizli bir mektup babasının öldüğünü ve acele payitahta hareket etmesini bildiriyordu (8 Muharrem 855 / 10 Şubat 1451). II. Mehmed süratle Gelibolu'ya geldi. O sırada babasının ölüm haberi yayılmış ve Edirne'de yeniçeriler ayaklanmıştı. Çandarlı Halil Paşa üzerlerine asker göndererek durumu kontrol altına aldı ve yeni padişah adına bağış vaat etti. Yeniçeriler "Çandarlı Halil'e olan saygıları sebebiyle" yatıştı. Mehmed, 16 Muharrem 855'te (18 Şubat 1451) on dokuz yaşında ikinci defa Osmanlı tahtına çıktı. Manisa'da geçirdiği beş yıl onu olgunlaştırmıştı. Bu

sırada siyasi durum da düzelmişti. Çandarlı'nın siyaseti ve II. Murad'ın Mora (850/1446), Arnavutluk ve Kosova (852/1448) zaferleri, Eflak'ta Yergöğü'nün alınması (853/1449) Balkanlar'da Osmanlı nüfuz ve hâkimiyetini tekrar kuvvetle yerleştirmiş, yeni Haçlı girişimlerine karşı Avrupa'nın cesaretini kırmış. İstanbul fethini de yakınlaştırmıştı.

Sultan II. Mehmed'in cülusu düşmanları ümitlendirdi. İlk saltanatı sırasında devletin düştüğü perişan durumu hatırlayanlar Osmanlı Devleti'ne yeni bir darbe vurma zamanının geldiğine hükmetmişlerdi. Balkanlar'da ve Anadolu'da tabi devletler, hatta Bizanslılar tehditle tavizler kopardılar, saldırıya geçtiler. Anadolu'da Karamanoğlu İbrahim Bey, Hamid-ili'nde bazı kaleleri ele geçirdiği gibi Germiyan'da, Aydın-ili'nde ve Menteşe-ili'nde eski hanedan üyeleri ortaya çıkıp duruma hâkim oldular. Bu zor durum karşısında II. Mehmed yeniçerilere dayanan Çandarlı Halil'i veziriazamlıktan ayırmadı. Fakat Anadolu beylerbeyliğine Ozguroğlu İsa Bey yerine İshak Paşa'yı gönderdi; Şehabeddin Paşa ikinci vezir oldu, Sarıca ve Zağanos da divana girdiler.

II. Mehmed, Sırp lar ve Bizanslılar ile babasının yaptığı antlaşmaları onayladı. Anadolu'daki durum dolayısıyla Sırp Despotu Georg Brankovic'e bazı yerler bırakıldı. Bizans imparatoru Konstantin de Çorlu'ya kadar olan bir kısım yerleri ele geçirdi; saltanata rakip olabilecek İstanbul'daki Şehzade Orhan Çelebi'nin masraflarına karşılık kendisine yıllık 300.000 akçe ödenmesi kabul edildi. II. Mehmed, bir Macar saldırısı ihtimaline karşı beylerbeyi Karaca Paşa'yı Sofya'ya gönderdi ve mayıs ayı içinde kendisi ordu ile Anadolu'ya geçti. Akşehir'e geldiği zaman Bizans elçileri arkasından yetişerek Orhan Çelebi'yi serbest bırakmakta tehdit ettiler ve yeni taleplerde bulundular.

Yeni padişah, Karamanoğlu'na Alaiye Kalesi'ni bırakmak suretiyle bu tarafta barışı sağladı, hızla Edirne'ye dönmeye çalıştı. Yolda yeniçeriler bahşiş istediler; kendilerine 10 kese akçe verildiyse de Çandarlı'nın adamı olan yeniçeri ağası Kurtçu Doğan azledildi ve yeniçeri yayabasıları şiddetle cezalandırıldı. Edirne'ye dönüşte ocak esaslı biçimde yeniden örgütlendi. Padişah, Halil Paşa'ya Anadoluhisarı karşısında bir hisar yapılmasını emretti; Zağanos'un gayretiyle Muharrem 856'da (Şubat 1452) sahilde ilk kale yükselmiş bulunuyordu. Rebiülahirde (Mayıs) büyük Zağanos burcu yapıldı. 5 Rebiülevvel'de (26 Mart) padişah ordu ve donanma ile gelerek diğer burçların ve surların inşasını gördü. Ağustos sonlarında tamamlanan Boğazkesen Hisarı İstanbul'u Karadeniz

iaşe merkezlerinden kesecek, Anadolu-Rumeli arasında donanmaların geçişini güvence altına alacak ve gerektiğinde kuşatma ordusuna üs hizmeti görecekti. O zaman II. Mehmed imparatora İstanbul'u teslim etmesi, aksi halde savaşa hazırlanması gerektiğini bildirerek savaş ilan etti.

Usta bir diplomat ve devlet adamı olan Çandarlı Halil Paşa daha 18 Şaban 855'te (15 Eylül 1451) Venedik ile eski muahedeyi yenilemiş, buğday ihracatı meselesinde uyumlu davranmıştı. Macarlarla 25 Şevval 855'te (20 Kasım 1451) yine önemli tavizlerde bulunularak üç yıllık bir ateşkes imzalanmış. Sırp despotu ve Bosna kralı Osmanlılar tarafına kazanılmıştı. Mora'da Turahan Bey oğulları ileri harekâta geçmişlerdi (856/1452 sonbaharı). Böylece Bizans'ın 1451-1452 kışında Venedik'e elçi göndererek Batılı devletleri harekete geçirmeye çalışması sonuç vermedi. Hıristiyan dünyası, hatta Venedik, Osmanlıların böyle bir işe girişemeyeceğini düşünüyordu. II. Mehmed ise bu teşebbüs karşısında en büyük engel olarak Çandarlı'yı görüyordu. Çandarlı fethin gerçekleşmesi durumunda bütün iktidarının elden gideceğini biliyordu. Ancak geri çekilme halinde de devletin durumu tehlikeye düşecekti. Bundan dolayı bu işe girişilmemesi için elinden geldiği kadar çalıştı. Fakat Zağanos ve Şehabeddin paşaların etkisi altında bulunan II. Mehmed fethi mutlak iktidarının ilk şartı sayıyor ve buna karşı bir engel tanımıyordu. Fakat yine de Çandarlı Halil Paşa'yı bu işte kendisiyle beraber görmeyi gerekli olduğuna inanıyordu. Padişah Edirne'de büyük bir meşveret meclisi toplayarak meseleyi ortaya koydu. Bu meclisteki görüşmeler iki bağımsız kaynak tarafından nakledilir.² Buna göre padişah, gaza geleneği ve İstanbul'un Osmanlı Devleti'nin güvenliğini tehdit ettiği noktalar üzerinde durmuş ve bu karar, savaş yanlısı olup fetihten sonra önemli bir değişiklik bekleyenler tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Surların sağlamlığını ve savaşın beklenmedik tehlikelerini öne süren ihtiyatlı rical ise padişahın ısrarı karşısında çoğunluğa uymak zorunda kalmıştır.

26 Rebiülevvel- 20 Cemaziyelevvel 857 (6 Nisan - 29 Mayıs 1453) tarihleri arasında elli dört gün süren İstanbul muhasarası esnasında bu iki görüş iki buhranlı anda tekrar karşı karşıya gelmiştir. Mayıs'ın dördüncü haftası Macarlar'ın ve bir Haçlı donanmasının harekete geçtiği haberi orduda yayıldı. Padişahın barışla şehri teslim alma girişimleri de askeri sabırsızlığa ve kaygıya düşü-

² Tacibeyzade Ca'fer Çelebi. s. 6-8; Kritovoulos, s. 25-37.

rüyordu. Niçin bir an önce saldırıya geçilmediği, padişahın yapılması imkânsız bir işe girişerek milletini mahva sürüklediği şeklinde söylentiler yayılmaya başladı. Toplanan harp meclisinde Çandarlı Halil Paşa'nın Batı âlemini tahrik etmenin tehlikeleri hakkındaki açıklamaları ve uzlaşma gereğiyle ilgili sözleri Zağanos tarafından cevaplandırıldı. Genel saldırı kararı verilerek günün tayini Zağanos Paşa'ya bırakıldı. Hem Osmanlı hem de Bizans kaynakları toprak surların yıkılmasını, Bizanslılar ile Frenkler (Latinler) arasında anlaşmazlık çıkmasını ve savunma başkumandanı Giovanni Giustiniani- Longo'nun yaralanıp kumandayı bırakmasını

sonuç üzerinde etki yapmış başlıca hadiseler olarak kaydeder. Saldırı günü ilkin Edirnekapı tarafında beş on gazi duvar üzerine çıkıp sancak dikti. Fakat asıl ordu Topkapı ile Yalıkapı arasında açılan gediklerden şehre girdi.

İstanbul fethinde belirtilmesi gereken bir nokta da Rum ahalinin durumudur. Iorga (Jorga)³ savunmanın daha ziyade Latinler tarafından yapıldığını belirtir. İmparator, Batı'yı harekete geçirmek için son anda (12 Aralık 1452) Ayasofya'da papa ile evvelce imzalanmış kiliselerin birleşmesi esaslarına göre ilk ayinde hazır bulunmuş, fakat Latinlere karşı kin ve nefret besleyen halk kitlesi ve birçok papazla Georgiös Scholarios (daha sonra Fatih'in patrik yaptığı Gennadios) bunu protesto etmiştir. Şehirde, "Latin külâhı görmektense Türk sarığı görmek evladır" sözü bunların öteden beri parolası olmuştu.⁴ İmparator da kontrolü kaybetmişti. Muhasara sırasında Rumlar'dan birçoğu para almadıkça çalışmayı reddediyordu; ailelerinin geçimi bahanesiyle birçoğu evine dönmüştü;

II. Mehmed'i gül koklarken tasvir eden bir resim (TSMK, Albüm, Hazine, nr. 2153, nr. 10)

³ *Geschichte des Osmanischen Reiches*, II, 22.

⁴ Ducas, s. 264.

bunların müdafaaya katılmasını sağlamak çok zor oluyordu. Tam kadrosu 8-9000 olan savunma ordusunun 3000 kişilik asıl faal kısmı Latinler'den oluştuğu gibi başkumandanlığa da Giustiniani Longo getirilmişti. 'Latinler'i sevmeyen Megadük Lukas Notaras ile (Türk rivayetlerinde Kir Luka) Giustiniani anlaşamıyorlardı. Padişah ise şehri harap olmadan ele geçirmek istiyordu. Ruhi'ye göre "Frenk kâfirleri" Rumlar'ı savaşa devam etmeye zorlamışlardı,⁵ zira Rumlar sadece İstanbul'u, fakat Frenkler Levant'taki bütün sömürgelerini ve ticaretlerini kaybedeceklerini düşünüyorlardı. Fetihden sonra padişah, Latin kilisesiyle birlik aleyhinde olan Lukas ve diğer Bizans soylularına başlangıçta çok iyi muamele etti. Beyzade esirleri fidye ile kendisi kurtardı ve yanına getirtti. Şehrin boş kalmasını istemediğinden fidyesini veren veya belli bir zaman içinde geri dönen Rumlara şehirde yerleşme izni verdi; bunları vergi dışı bıraktı ve kendilerine evler tahsis etti. "Hums-i sultan'ı" olarak kendi payına düşen esirleri Haliç kenarında (Fener [?]) yerleştirdi ve onlara da evler verdi.

İstanbul'un fethi, Osmanlı İmparatorluğu'nun kesin kuruluşunu ve padişahın durumundaki değişiklikle sonraki büyük fütuhata hazırlayan esas olaydır. Fetih sayesinde II. Mehmed kendini bir dünya imparatorluğunun sahibi görmüş, mutlak ve sınırsız bir iktidar kazanmıştır. Bu inancı onun bir taraftan sürekli fütuhat faaliyetinin, diğer taraftan merkezîyetçi hükümetinin temeli ve hareket noktası olmuştur.

Fetihden Sonra Siyasi Gelişme

Osmanlı Devleti'nin gazi devleti sıfatı Fatih Sultan Mehmed döneminde her zamankinden daha belirli bir hal almıştır: İstanbul'un fethi haberi bütün Avrupa'da heyecanla karşılandı. Papa V. Nicolas, İtalya devletleri arasında birlik istedi ve bütün Hristiyanları Haçlı bayrağı altına davet etti. Viyana'da İmparator III. Friedrich ve Napoli Kralı V. Alfansa bu Haçlı seferinin başına geçmek istediler. Regensburg'da imparatorluk meclisinde (Diet) bütün Hristiyanlık âleminde beş senelik genel barış yapılması, Çanakkale Boğazı'na bir donanma gönderilmesi öne sürüldü (Nisan 1454).

Fatih Sultan Mehmed, bir Haçlı seferinin başlıca desteği olabilecek Venedik Cumhuriyeti ile bir antlaşma imzaladı (19 Rebiülahir 858 / 18 Nisan 1454). Bu antlaşma ile Doğu'daki kolonilerini

⁵ İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, I, 131.

güvence altına alan Venedik, Haçlı toplantılarına katılmaktan ve padişahı kızdırmaktan kaçındı. Karadeniz ve Ege denizlerindeki Ceneviz kolonileri de haraç ödemeye razı olarak padişahla anlaştılar. Ancak Rodos şövalyeleri papaya bağlı olduklarından Padişaha hiçbir zaman haraç ödemeyeceklerini bildirdiler, savaş halini devam ettirdiler (858/ 1454'te Hamza Bey kumandasında Osmanlı donanmasının Ege seferi sonuç vermedi). 860'ta (1456) Fatih, Kuzey Ege'de Enez ile İmroz ve Limni'yi aldı.

1456 Belgrad savunması için büyük faaliyet gösteren papalık kendi kaynakları ile on altı kadırgalık bir donanma hazırladı. Bu donanma Ege sularına gönderildi. Rodos'ta üslenen papalık donanması Sakız ve Midilli adalarına uğradı; ardından Limni, Taşoz ve Semadirek adalarını ele geçirdi (861/1457) ve kuvvet bırakarak çekildi. Fatih, İsmail Bey idaresinde donanma gönderdi. Donanma Midilli hâkimini tekrar padişaha baş eğmeye mecbur ettiği gibi Taşoz ve Semadirek'i işgal etti. Fatih 865'te (1461) Trabzon seferine çıkarken Rodos şövalyeleriyle bir ateşkes imzaladı. Arnavutluk'ta, Venedik 1463'te Arnavut asilerini açıktan açığa himayesi altına alıncaya kadar Napoli kralı ve papa faaliyette idiler. Fatih, Arnavut İskender Bey ile de ateşkes imzaladı. 858-860 (1454-1456) yıllarında esas faaliyeti Sırp meselesi üzerinde yoğunlaştı. 855'te (1451) II. Mehmed tahta çıkınca Sırp despotu Alacahisar (Kruşevac) ve yöresini zaptetmiş, fakat İstanbul fethi haberini alınca iade etmişti. Fatih, bir ultimatom göndererek Lazar'ın eski memleketi Morava vadisinin irsen kendisine ait olduğunu ileri sürdü ve Despot Georg Brankovic'e yalnız babasının mülkü Vilk-ili'ni, yani Vulçitrın-Lab Bölgesini bırakabileceğini bildirdi. 858 (1454) yazında Morava vadisine yaptığı seferde Omol (Omolridon) ve Sifricehisar'ı (Ostrovica) zaptetti.⁶ Osmanlı ordusu çekilince Vidin-Niş bölgesinde Macarlar, Kosova yöresinde ise Sırp kuvvetleri karşı saldırıya geçtiler. Fatih 859 (1455) yazında ikinci Sırp seferinde kuvvetlerini Güney Sırbistan'a, Vilk-ili'ne yöneltti. Trepça, Novobrdo (Novoberde) ve Lab vadisinde gümüş madenlerini ele geçirdi. Yalnız Vilk-ili'ni elinde tutma şartıyla bir ateşkes anlaşması yaparak despotu Macarlardan ayırmaya muvaffak oldu (Omol ve Sifricehisar despota geri verilmiş görünmektedir). Despot yılda 3 milyon akçe ödemeyi ve seferlere belli sayıda asker göndermeyi kabul ediyordu. Fatih, Sırbistan'ı sıkı şekilde bağımlı tutmanın Belgrad'ın Macarlardan alınmasına bağlı olduğunu bili-

⁶ *Fatih Devri Kaynaklarından Düstür-name-i Enveri*, s.97.

yordu. Sırlar tarafsız duruma getirilmişti ve Macarların Katolikleştirme siyasetinden memnun değillerdi. Sırp siyasetinde başlıca rol oynayan Mahmud Paşa, kardeşi Mihail Angelovic vasıtasıyla Macarlara karşı olanlardan faydalandı; Osmanlı yandaşı grup kuvvetlendi.

Fatih Sultan Mehmed 860'ta (1456) kuşattığı Belgrad önünde şahsi kahramanlığına rağmen çekildi (bozgunu önlemek için savaş meydanına atılarak alından yaralandı). Bu başarısızlık Batı'da Haçlı ümitlerini arttırdı. 1457'de Papa III. Calixtus donanmasını Ege denizine gönderiyor, Uzun Hasan ve Gürcüler ile Osmanlılar aleyhinde ilişki kurmaya çalışıyordu. Halefi II. Pius, Haçlı seferi için Avrupa'da Hristiyan hükümetlerini Mantua'da bir kongreye çağırıyordu.

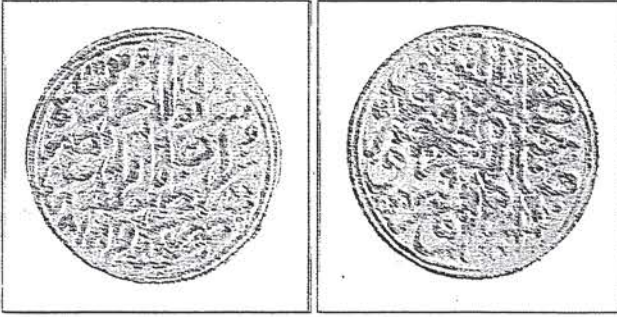
Despot Georg Brankovic'ten sonra oğlu Lazar'ın da kısa zaman içinde ölümü üzerine (20 Ocak 1458) Sırp veraseti meselesi ortaya çıktı. Macarlar, ölen despotun kızını Bosna kralı ile evlendirip onu Macar himayesi altına alma planını uygulamaya koydular. Belgrad'ın Macar kumandanı Szilagyı Sırbistan'ı işgal etmeyi tasarlıyordu. Aynı tarihte Mora'da iki despot Demetrios ve Thomas arasında çıkan kavga dolayısıyla memleket karışmıştı ve Venedik burasını kendi nüfuz bölgesi sayıyordu. Yine 861'de (1457) İskender Bey, Arnavutluk'ta Evrenosoğlu İsa Bey'i Albulena'da bozguna uğratmıştı. Fatih Sultan Mehmed bu tehlikeler karşısında İsa Bey'i yeni kuvvetlerle İskender Bey üzerine gönderdi; kendisi de bir ordu ile Mora'ya hareket etti; Sırbistan'a Mahmud Paşa idaresinde bir ordu yolladı. Sırlar birtakım ödünler karşılığında birçok yerde kaleleri (bu arada Güvercinlik) Mahmud Paşa'ya teslim ettiler. Semendire tarafında bizzat Macar Kralı Matthias Corvin kumandasındaki bir ordunun tehdidi üzerine Mahmud Paşa Niş civarına çekildi. Bu esnada Fatih, Mora'da vaktiyle Despot Konstantin'e ait olan yerleri fethetmiş ve Üsküp'e gelmişti. Mahmud Paşa orada padişahla buluştu. Matthias, babasının taktiğini kullanarak kışın gelmesini ve Osmanlı ordusunun dağılmasını bekledi. Fatih adet dışı olarak ordusuyla Üsküp'te kaldı (862/1458 başlarında hala oradaydı). Tuna'yı aşarak Tahtalu'ya saldıran kral püskürtüldü. Padişah ardından Edirne'ye döndü (Safer 863 / Aralık 1458). Ertesi yılın baharında bizzat Semendire'ye hareket etti. Sırlar kendisine Sofya'da kalenin anahtarlarını teslim ettiler (Şaban 863 / Haziran 1459). Böylece Sırbistan doğrudan Osmanlı hâkimiyeti altına girmiş oluyordu. Semendire seferi erken bittiğinden aynı yılın yazında Karadeniz'de Amasra üzerine yüründü;

Ceneviz kalesi savaşız teslim oldu. Semendire'nin düşüşü papa tarafından bir felaket sayıldı ve Mantua Kongresi'nde Haçlı seferi ilan edildi. Bu sırada Mora'da Despot Demetrios ile Batılıların teşvik ettiği Thomas arasındaki mücadele sonucunda Thomas Mora'ya hâkim olmuştu. Fatih Sultan Mehmed, 864 (1460) Mora seferinde sahilde Venedik'e ait olan kaleler dışında bütün yarımada'yı ele geçirdi. Fakat Mora'ya hakkıyla sahip olmak ancak Venedikliler'i Koron, Modon, Nauplia (Anadolu) ve Argos gibi kalelerden atmakla mümkün olabilirdi. 1463'te Argos'un yerli bir Rum papazının yardımıyla Osmanlılar tarafından alınması Venedik'i nihayet savaş kararı almaya götürdü (11 Zilkade 867 / 28 Temmuz 1463).

Eflak'ta ve Bosna'da olaylar Macarlar'la çarpışmayı kaçınılmaz hale getirdi. Fatih 865'te (1461) Eflak beyine karşı yürüdü. Eflak Beyi Vlad Drakul (Kazıklı Voyvoda) Macar kralı ile ittifak yaptı ve padişahın Trabzon seferi için uzaklaşmasından faydalanarak Tuna üzerindeki Osmanlı kalelerine saldırdı. Bunun üzerine Fatih 866 (1462) yazında Eflak'ı istila edip Vlad'ı kaçırdı ve yanında sarayda bulunan kardeşi Radu'yu (Radul) onun yerine voyvoda tayin etti. Aynı tarihte Midilli hâkimi Niceoto Gattilusio, Türkler'e bağımlılıkla suçladığı kardeşini ortadan kaldırmış, Anadolu sahillerini talan eden Katalan korsanlarını korumak ve adada üslenmek, nihayet haraç vergisini göndermemek suretiyle düşmanca bir tavır takınmıştı. Fatih, Eflak beyini cezalandırdıktan sonra Zilhicce 866'da (Eylül 1462) Midilli'yi ele geçirerek ilhak etti. Venedik bunu Ege'deki durumunu tehdit eden bir hareket olarak karşıladı. Bosna kralı da Macar himayesini ve bağımlılığını kabul etmiş olup karısı dolayısıyla Sırp despotluk tahtı üzerinde hak iddia ediyordu; Osmanlılar'a karşı memleketinde bazı kaleleri Macarlara terk etmekten çekinmedi (1462). Bu gelişmeler 1463'te Bosna'nın fethiyle neticelendi. Macaristan ve Venedik 1463'e doğru kesin harekâta geçmek zamanının geldiğine hükmettiler. Papanın çabaları sonucu iki devlet Osmanlılar'a karşı bir saldırı ve savunma ittifakı imzaladı. 1463 yılı Fatih'in Batı ile mücadelesinde bir dönüm noktasıdır. Papa artık Haçlı seferinin gerçek olduğuna inandı. Venedik ve Burgonya ile bir ittifak imzaladı ve Ramazan 868'i (Mayıs 1464) hareket tarihi olarak tespit etti. Osmanlı İmparatorluğu'nun paylaşılma planı bile hazırlandı. Venedikliler Mora, Beotya, Attika ile Epir sahil bölgesini, İskender Bey Makedonya'yı alacak, eski Bizans İmparatorluğu'nun diğer bölgeleri Rum büyüklerine verilecek, Bulgaristan, Sırbistan, Bosna, Eflak

Macaristan'ın olacaktı.

1463 sonbaharında müttefikler saldırıya geçtiler. Venedikliler Argos'u geri aldılar ve Hexamilion (Kerme) Hisarı'nı acele ile tekrar yükselttiler (Eylül). Mora'da birçok kale ve şehir isyan ederek Venediklilerle birleşti. Yarımada içindeki Müslümanlar kalelere kapanıp kaldılar. Aynı tarihte Macar kralı Bosna'nın payitahtı Yayıçe'yi (Yaitse) zaptetti (4 Rebiülahir 868 / 16 Aralık 1463) Venedik donanması Çanakkale Boğazı dışında dolaşıyordu. Fatih Sultan Mehmed her tarafta beliren bu tehlikeler karşısında köklü önlemler aldı. Mahmud Paşa'yı kuvvetli bir ordu ile süratle Mora'ya gönderdi. Donanmayı takviye için Kadırğa Limanı Tersanesi'ni yaptırdı ve İstanbul'u emniyete almak üzere Çanakkale Boğazı'nda karşı karşıya Sultaniye ve Kilitbahir kalelerini inşa ettirdi (868/1463-64 kışı). Mora'da Venedikliler yenilerek yarımada'yı bir defa daha Osmanlılara bıraktılar. 869'da (1464) baharında Fatih Sultan Mehmed İzdin'e (Zitun) geldiği zaman orada harekâtın başarı ile sonuçlanmış olduğunu öğrendi ve Bosna'ya hareket etti. O yaz Yayıçe'yi Macarlardan almak için boşuna muhasara etti. Eylülde Sofya'ya döndüğü zaman Macar kralının Bosna'ya girdiğini öğrendi ve Mahmud Paşa idaresinde kuvvetler gönderdi. Bunun karşısında kral bir şey yapamayarak çekildi. Fatih müttefiklere karşı her tarafta başarı kazanmıştı.

ii. Mehmed
dönemine ait
akçe sikke

Fatih 1465 yılında Venedik ve Macaristan ile barış görüşmeleri açtı; çünkü Karaman işleri karışmış, sürekli seferler dolayısıyla asker arasında ciddi bir hoşnutsuzluk baş göstermiş bulunuyordu. Padişahın sağlığı da bozuktu. Görüşmelerde Venedik Mora ve Midilli'yi kendisi, Bosna'nın kuzey kısmını da müttefiki Macaristan için istedi. Fatih ise Bosna'nın boşaltılması talebinde bulundu. 1465 yılı sonuçsuz görüşmelerle geçti. Ertesi yılın baharında Fatih,

müttefiklere alet olan İskender Bey'i cezalandırmak için Arnavutluk'a hareket etti. İskender, Zilhicce 869'da (Ağustos 1465) sancak beyi Balaban'a karşı bir başarı kazanmıştı. Fatih, kuzey dağlık bölgesine dayanan Arnavutlar'a karşı memleketin ortasında kuvvetli İlbasan Kalesi'ni yaparak döndü. İskender Bey, Venedikliler'den aldığı yardımcı kuvvetlerle Akçahisar'ı (Kruya) kuşatmaya devam eden Balaban'ı yendi; ardından İlbasan'ı kuşattı. Buna çok hiddetlenen padişah 1467'de ikinci defa Arnavutluk'a girdi. Draç ve Akçahisar'ı tehdit etti. Arnavutluk, Venedik-Osmanlı savaşının belli başlı sahnelerinden biri halini aldı. Venedik, Macar Kralı Matthias'tan büyük yardım göremese de Asya'da Uzun Hasan ve Karamanoğulları'nı müttefik edinmek ve böylece Fatih'e karşı büyük bir kara kuvvetini harekete geçirmek imkânını buldu.

Orta Anadolu Meselesi ve Uzun Hasan ile Mücadele

Karamanoğlu İbrahim Bey'in ölümü üzerine (1469) Fatih Sultan Mehmed'in halasının oğulları Pir Ahmed ve kardeşleri Konya'ya ve Konya ovasına, veliaht seçilmiş olan İshak Bey ise Silifke ve Taş-ili'ne hâkim oldular. Beyliğin tamamına sahip olmak için İshak Bey Uzun Hasan'dan, Pir Ahmed de Fatih'ten yardım istedi. Karaman-ili'nde Osmanlı nüfuzunun yerleşmekte olduğunu gören Akkoyunlu Uzun Hasan. İshak Bey lehine harekete geçti. 869 (1464) sonbaharında Fatih Bosna'da meşgul bulunduğu sırada Uzun Hasan, Dulkadiroğlu Arslan Bey üzerine yürüdü ve onu yendi; ardından İshak Bey'in kardeşlerine karşı savaşarak Kayseri, Develi, Aksaray, Konya ve Beyşehir'i aldı ve İshak Bey'e teslim etti. İshak Bey bu şehirlerde Mısır Sultanı Hoşkadem adına hutbe okutmuştu. Bu durum karşısında Pir Ahmed ve kardeşleri kaçıp Fatih'in yanına sığındılar.

Fatih Sultan Mehmed, 847'de (1444) Karamanoğulları'na terk edilen toprakları geri alma zamanının geldiğini gördü. İshak Bey, tahtını güvence altına almak için bir taraftan Mısır sultanının himayesini istediği gibi diğer taraftan da Fatih ile uzlaşmayı uygun buldu; Akşehir, Beyşehir ve Seydişehir'i terke razı olduğunu bildirdi. Fatih, 793'te (1391) Karamanoğlu Mehmed Bey ile Yıldırım Bayezid arasında kararlaştırılan Çarşamba suyu sınırının esas olmasını istediye de anlaşma sağlanamadı. Padişahın yanında bulunan Pir Ahmed buna razı olduğu gibi Dulkadirlılar'la eskiden beri çekişme konusu olan Kayseri üzerindeki hâkimiyetini de Osmanlılara bırakıyor. Padişahın seferlerine bizzat gelmek sözyle

daha sıkı bir şekilde Osmanlı himayesini kabul ediyordu. Dulkadir Beyi Arslan, Osmanlılarla gizlice anlaşmış olduğu için Memlük sultanının tahrikiyle öldürüldü (1465) ve yerine Şah- Budak getirildi. Buna karşı Fatih, Dulkadirîliler'dan Şehsuvar Bey'i bir bağımlılık ahidnamesi imzalatarak beyliğe seçti (1467'de Şehsuvar beyliği Şah Budak'tan alacaktır).

Osmanlı kuvvetlerinin yardımıyla harekete geçen Pir Ahmed, İshak'ı yenerek Silifke Kalesi dışında bütün Karaman-ili'ni idaresi altına almayı başardı (Şevval 869 / Haziran 1465). Uzun Hasan'ın yanına kaçmış olan İshak çok geçmeden öldü (Zilhicce 869 / Ağustos 1465). Uzun Hasan o zaman yalnız Dulkadirîliler'a karşı harekete geçti; Fırat vadisine doğru arazisini genişletmeye çalıştı, Gerger'i aldı. Bunun üzerine Mısır sultanı Karaman olayları yüzünden Osmanlı padişahı ile bozulan ilişkileri düzeltmeye çalıştı.

Bu tarihe kadar bir taraftan Haçlı tehlikesi, diğer taraftan Karamanoğlu İbrahim Bey'in Tarsus ve öbür Memlük topraklarına saldırısı sebebiyle Osmanlı-Memlük ilişkisi dostane idi. Fakat 1461'den sonra Fatih'in şarka yayılma siyaseti Memlük nüfuz sahasını tehdiye başladı. Mısır sultanı Uzun Hasan'ı, Karamanoğulları'nı ve Dulkadirîliler'ı himayesi altında sayıyordu. Uzun Hasan'a karşı bir hareket sayılan Trabzon'un fethi (865/1461) Mısır sultanı tarafından tebrik edilmedi. 1463'te Hristiyan Batılılar'a karşı büyük başarı sağlayan Fatih, Mısır sultanına gönderdiği mektupta alışılmışın dışında ona kendisiyle eşit muamelesi yaptı ve elçisi yer öpmeydi. Bu hareket Sultan Hoşkadem'i çok incitti. Son Karaman olayları da iki taraf arasında ilişkiyi tamamıyla bozdu. 1465'te bir Mısır elçisi Venedik'e gitti. Fakat Uzun Hasan'ın Fırat vadisinde saldırıları üzerine Mısır sultanı elçisi Nureddin Kuşeyri'yi dostane bir mektupla Fatih'e gönderdi. Bu mektup Osmanlı sarayında memnuniyetle karşılandı. Ancak 1467'de Şehsuvar'ın Osmanlı himayesinde Dulkadir tahtına oturması ve Memlükler'le şiddetli bir mücadeleye girişmesi Memlük-Osmanlı ilişkilerini yeniden gergin bir aşamaya getirdi. Fatih 872'de (1468) Anadolu'ya sefere çıktığı zaman bunun Memlükler'e karşı olduğu söyleniyordu. İshak'ın ölümünden sonra tahta sağlamca yerleşen Pir Ahmed bağımlılık şartlarını gözetmemeye başladı; hatta Ilgın sınırında bazı toprakları geri istedi. Fatih Anadolu'ya sefer yapmaya karar verdi. Batı'da Venedik ve Macaristan ile tekrar barış görüşmelerine girişerek onları oyaladı. İskender Bey o kış ölmüştü (21 Cemaziyelahir 872 / 17 Ocak 1468). Aynı yılın ilkbaharında Afyon'a doğru yola çıkan Fatih. Pir Ahmed ve Şehsuvar Bey'den

bağımlılık şartına göre ordugâha gelmelerini istedi. Fakat Afyon'da Pir Ahmed'in red cevabı ulaştı (Şevval 872 / Mayıs 1468). Osmanlı ordusu Konya'yı koruyan ünlü Gevele (Kavalla) Hisarını ve Konya'yı aldı. Mahmud Paşa'nın askerleri Turgutlu aşiretlerini Çukurova'da Memlük topraklarının içlerine kadar kovaladılar. Fatih, Konya'ya Manisa'dan Şehzade Mustafa'yı getirip vali tayin ettikten sonra İstanbul'a doğru yola çıktı. Böylece padişah Anadolu'da büyük bir mücadeleye sürüklenmişti, Batı'daki durumu da zayıflamıştı. Bunu Mahmud Paşa tarafından izlenen yanlış siyasetin bir sonucu saydı. Orta Anadolu'daki mücadele Venedik savaşı ile karışmış.

1474'e kadar pek buhranlı aşamalar göstermiş ve onu yıllarca meşgul etmiştir.

Fatih çekilir çekilmez Pir Ahmed Larenden Konya'ya başarısız bir saldırıda bulundu. 1469'da Karamanoğulları Konya ovasının doğu kısımlarını yani Ereğli, Aksaray, Develi ve Niğde'yi tekrar ele geçirmişlerdi. Fatih, 875'te (1470) Eğriboz (Eubola) seferinde iken Karamanoğlu Kasım Ankara yöresine kadar ilerledi ve mahalli kuvvetleri bozguna uğrattı. 1471'den itibaren Osmanlılar yalnız Konya ovasını değil Toros dağlık bölgesini ve İçili'ni de alarak Akdeniz'e kadar bütün Karamanili'ni itaat ettirmek için büyük seferlere giriştiler. Bunlardan birincisi 875 (1471) baharında Veziriazam İshak Paşa tarafından yapıldı; Larenden ve Niğde ele geçirildi. Aynı tarihte Karaman'da harekâta bulunan Gedik Ahmed Paşa da sahilde Alaiye'yi teslim aldı. 877'de (1472) harekât sahilten dağlık bölgeye geçti. Ahmed Paşa, Pir Ahmed'in ailesini ve hazinesini sakladığı, bugün Silifke- Ermenek yolu üzerinde Mokan (Meynan) Hisarını, sahilde Gorigos'u (Kurku, Korykos), Çukurova sınırında Gülek'i zaptetti. Gedik Ahmed Paşa, bu harekâti tamamlamak üzere Luluva Kalesi'ni zaptettiği sırada batıdan bir Haçlı donanması, doğudan Uzun Hasan kuvvetleri Karaman-

II. Mehmed'in tuğrası

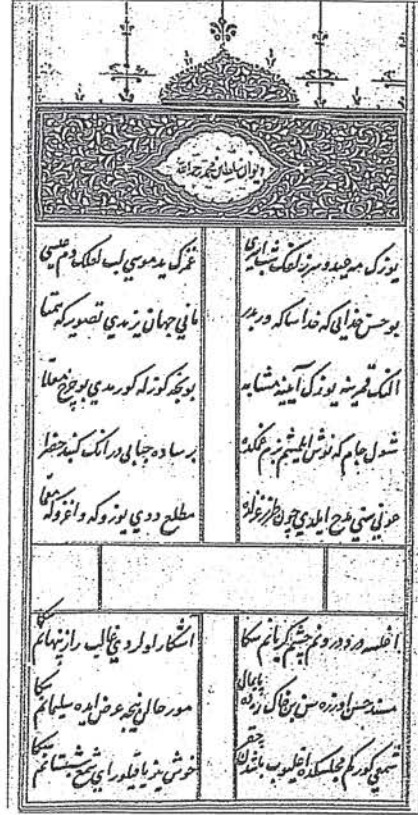
ili'ne doğru harekete geçmiş bulunuyordu. Böylece Karaman meselesi milletlerarası bir nitelik alıyor ve Fatih Sultan Mehmed için saltanatının en buhranlı bir devresi açılmış oluyordu.

Uzun Hasan Tebriz tahtına oturunca kendini Rum (Anadolu) beylerinin "üstün hükümdarı" olarak görmeye başlamıştı. Fatih'in ilerlemeleri ve ekonomik önlemleri Uzun Hasan'ın imparatorluğunu tehdit ediyordu. Osmanlılar, Akkoyunlu'ya ait Koyulhisar'ı ve himayesi altındaki Trabzon'u almışlardı. İran'ın servet kaynağı olan ipek üzerine Tokat'ta Fatih tarafından ikinci bir gümrük konması ciddi bir şikâyet konusuydu. 1471'de Osmanlılar, Karamanoğulları'na karşı kesin harekâta girişince bunlar Uzun Hasan'dan yardım istediler. Türkmen beyi aynı tarihte Rodos şövalyeleri reisine, Kıbrıs kralına ve Alaiye beyine gönderdiği mektuplarda Karamanoğlu'na imdat olarak oğlu Zeynel kumandasında 30.000 kişilik bir kuvvet göndereceğini bildiriyor (böyle bir kuvvet ancak 877'de (1472) hareket etmiştir), onları ortak düşman olan Osmanlılar'a karşı iş birliğine çağırıyordu. Timur'a benzetilen Uzun Hasan'ın yanında İsfendiyaroğlu, Germiyanoglu, Dulkadroğulları, İnaloğlu gibi Anadolu'dan kaçmış beyler toplanmıştı. Uzun Hasan'ın Fatih'ten ilk isteği Trabzon, Sinop ve Karaman'ın bırakılması idi. O yıl memleketlerinden atılan Karamanoğulları Pir Ahmed ile Kasım, Uzun Hasan'ın yanına giderek yardım istediler. Türkmen beyi nihayet harekete geçmeye karar verdi. 876 (1472) baharında ilkin eski Trabzon imparatorunun bir yeğenini Trabzon üzerine gönderdi. İsfendiyaroğlu Kızıl Ahmed Bey ile Karamanoğulları'nı Akkoyunlu kuvvetleriyle (30.000 kişi) Orta Anadolu'ya yolladı. Bunlar, Meynan ve Luluva'nın intikamını almak için İbkat'a hile ile baskın yaptılar. Bu kuvvetlerin bir kısmı oradan Uzun Hasan'ın yeğeni Yusufca Mirza kumandasında Aksaray üzerinden Konya'ya geldi. Tokat yağması haberi yıldırım etkisi yaptı. Fatih, Rum Mehmed Paşa'yı azledip Mahmud Paşa'yı tekrar veziriazamlığa getirdi. Şehzade Mustafa'ya, Afyon'a veya Kütahya'ya çekilerek Bursa'yı korumak üzere Anadolu beylerbeyi Koca Davud Paşa ile birleşmesi emri verildi. Akşehir'e kadar gelen kuvvetler çekilmeye başladı. Karşı saldırıya geçen Osmanlı kuvvetleri, Beyşehir gölü yanında Eflatun Pınarı yakınında onları yakalayıp bozguna uğrattı. Yusufca Mirza esir düştü; Karamanoğulları kaçtı. Bu başarı durumu kurtardı. Fatih bütün kış İstanbul'da savaş hazırlığı yaptı.

Uzun Hasan, Anadolu'nun ve kendi imparatorluğunun geleceğini belirleyecek bu savaş için büyük askeri ve siyasi hazırlıklara

girişti. 1471'de dört elçisi Venedik'e giderek Fatih ve Mısır sultanı aleyhinde ittifak yapmak istedi. İttifaka göre Venedik gemileri ateşli silahlarla bunları kullanacak ufak bir kuvveti Karaman sahillerine getirecek, Uzun Hasan da bu tarafa bir kuvvet gönderip onlarla birleşecekti. Venedik ittifak gayelerini şöyle tespit etmişti; Uzun Hasan Anadolu'yu alacak, Osmanlı padişahına kıyılarda hisar yapmaması ve Karadeniz'i Venedik gemilerine açık bulundurması kabul ettirilecek; Mora, Midilli, Eğriboz ve Argos'un Venedik'e iadesi sağlanacak. Venedikliler Uzun Hasan'a Boğazlar'ı geçerek İstanbul'u zapt edebileceklerini de söylüyorlardı. Venedik, Napoli, Rodos, papalık ve Kıbrıs savaş gemilerinden oluşan büyük bir Haçlı donanması 1472 yazından beri Osmanlılar'ın Akdeniz kıyılarına dehşet saçıyordu. Antalya (Rebiülevvel 877/ Ağustos 1472), İzmir (9 Rebiülahir 877 / 13 Eylül 1472) yağma edilmiş ve yakılmıştı. Bu donanma 877 (1473) baharında Karamanoğlu Kasım Bey ile iş birliği yaptı. Gorigos, Sığın ve Silifke kaleleri bu tehdit altında Kasım'a teslim oldu. Bununla beraber Fatih'in Rumeli akıncı kuvvetlerini daha kıştan Sivas bölgesine göndermesi ve baharda büyük ordusu ile Erzincan'a doğru ilerlemesi üzerine Uzun Hasan, İç-il sahillerine kuvvet göndermek ve Hristiyan kuvvetleriyle temas kurmak imkânını bulamadı. Her şey Fırat vadisindeki savaşın neticesine bağlıydı.

Fatih Sultan Mehmed bir meydan muharebesinde derhal kesin sonuç almak istiyordu. Uzun Hasan ise, üslerinden çok uzak düşen Osmanlı ordusunu yıpratmak ve iâşesiz bırakmak suretiyle ezmek planını uygulamayı düşünüyordu. Fatih'in ordusu en fazla 70-

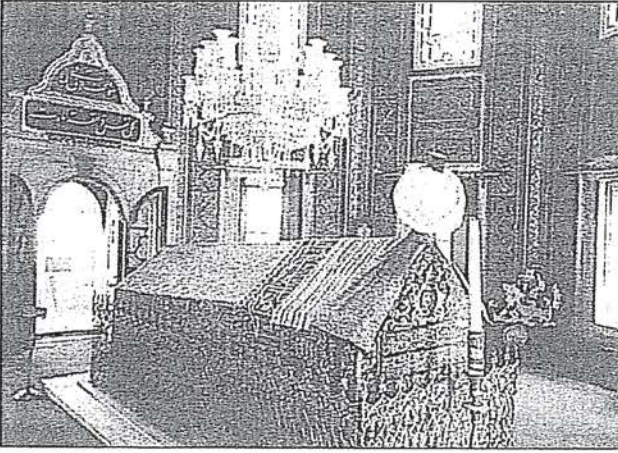

ii. Mehmed'in divanının ilk sayfası (Millet Ktp., Ali Emiri Efendi, Manzum, nr. 305)

100.000 kişi tahmin edilebilir. Tercan ile Erzincan arasında bir düzlükte Fırat'ın öbür tarafına geçen Rumeli kuvvetleri Uzun Hasan kuvvetlerinin baskınına uğradı. Rumeli Beylerbeyi Has Murad öldü. Fatih, bu yenilgi üzerine ordusunda baş gösteren ümitsizliği önlemek için olağanüstü önlemler aldı. Uzun Hasan, oğullarının ısrarı ile Otlukbeli'nde Başkent mevkiinde yaptığı ikinci baskın sonucu kesin muharebeyi kabul etti (16 Rebiülevvel 878/ 11 Ağustos 1473). Osmanlı ordusunun ancak sekiz günlük erzakı kalmıştı. Tepeleri tutmayı başaran Davud ve Mahmud paşaların gayreti neticesinde Osmanlı ordusu dar vadide baskın etkisinden kurtularak savaş düzeni alabildi. Şehzade Mustafa'nın kumandası altında sol koldaki Anadolu azeplerinin başarılı saldırısı ve Uzun Hasan'ın oğlu Zeynel'in öldürülmesi harbin sonucunu belirledi. Padişah kumandasındaki kapıkulunun esaslı bir şekilde savaşa girmesine hacet kalmadan Uzun Hasan durumu ümitsiz görerek yalnız başına kaçtı. Savaşın ardından 4000 Türkmen idam edildi ve 2050 esir alındı. Fatih bundan sonra Şebinkarahisar üzerine yürüdü ve kaleyi teslim aldı. Orada iken Uzun Hasan'ın elçisi ulemadan Ahmed Bekrici gelip barış istedi. Fatih, bir daha Osmanlı topraklarına saldırıda bulunmaması ve Karahisar'ı bırakması şartıyla barışı kabul etti. Uzun Hasan aynı elçiyi İstanbul'a gönderdi ve bağımlı beylere mahsus bir ifadeyle Osmanlı arazisine asla tecavüz etmeyeceğini tekrar bildirdi. Bununla beraber kısa bir zaman sonra Uzun Hasan'ın Hristiyan devletlerini kıskırtmakta devam ettiğini öğrenen Fatih, Hüseyin Baykara'ya gönderdiği bir mektupta Uzun Hasan'ı ortadan kaldırmak için iki taraftan saldırıya geçmeyi önermişti. Uzun Hasan ile barış yapılması taraftarı olan Veziriazam Mahmud Paşa da İstanbul'a döner dönmez azledilmişti. Fatih, Uzun Hasan ölünce (882/ 1478) onun nüfuz alanında sayılan Gümüşhane-Trabzon yolu üstünde Torul mevkiinin Rum hâkimiğini ortadan kaldırmış. Gürcistan ile Trabzon sancağı sınırında bazı yerleri zapt ettirmiş, böylece Trabzon fütuhatını tamamlamıştır. Otlukbeli zaferi, Fatih'e Fırat nehri berisindeki Anadolu toprakları üzerinde tam bir kontrol sağlamış ve Batılıların, özellikle Venedik'in Osmanlı Devleti'ne karşı zafer ümitlerini ortadan kaldırmıştır.

Bununla beraber Karaman-ili'nde dağlık bölgede ve İç-il sahillerinde, Niğde ve Develi yöresinde 877'den (1472) beri tekrar hâkim olan Kasım Bey'i bertaraf etmek için 879'da (1474) Gedik Ahmed Paşa'nın yeni bir sefer yapması gerekmiştir. Gedik Ahmed Taşili, Ermenak, Meynan ve Silifke'ye inerek buraları tekrar ele

geçirdi. Gedik Ahmed Paşa döndükten sonra yeni Karaman valisi Sultan Cem'in (Fatih'in çok sevdiği oğlu Şehzade Mustafa, Develi muhasarası dolayısıyla hasta bir halde yola çıkmış ve ölmüştü) lalası Rum Mehmed Paşa harekâtı sürdürdü. Larende'ye yürüyen Karamanoğlu Kasım'ı püskürttüktan sonra Varsaklar'a karşı yaptığı harekâta pusuya düştü ve bozguna uğradı. Sonuçta Karaman artık inkıyat altına alınmış olup Osmanlı Devleti şimdi başka meselelerle uğraşıyordu.

II. Mehmed'in sandukası

Batı'da Venedik ve Macaristan ile Savaş

Osmanlılar'ın Anadolu'da uğraşları Batılılar'ı saldırı için daima cesaretlendirmiştir. Fatih Sultan Mehmed, 1468'de Karaman seferinde Venedik ve Macaristan'ı barış görüşmeleriyle oyaladıysa da ertesi yılın yazında Venedik donanması Eğriboz'dan hareket ederek Rumeli sahillerini vurdu. Limni ve İmroz adalarını ele geçirdi; zengin ticaret merkezi olan Enez'i yakıp yıktı; Yeni-Foça'yı amansızca yağma ve tahrip etti; ardından gidip Mora'da Vostitsa'yı alıp sağlaştırdı. Bu sırada Osmanlı donanması Karadeniz'deydi. Bu saldırı üzerine Fatih karşı harekete geçti. Hedef olarak çoktan beri düşündüğü Eğriboz'u seçip ada karşısına geldi. Gelibolu Valisi Mahmud Paşa donanma ile denizden Venedik donanmasını gözetip çıkarmayı desteklerken Fatih Eğriboz adası ile kara arasında bir köprü yaptırdı; ordusunu geçirdi ve Eğriboz Kalesi'ni şiddetli bir hücumla 12 Muharrem 875'te (11 Temmuz

1470) ele geçirdi.

Kapıkulu ile beraber ordusunu Karaman'a göndermiş bulunan Fatih, Eğriboz'un düşüşü karşısında yeni bir Haçlı seferi teşebbüsünü önlemek için Muharrem 876 ortalarında (1471 Temmuz başları) Venedik'e bir elçi göndererek barış teklifi yaptı. Ancak Fatih'in Ege adaları üzerinde, Arnavutluk ve Mora'da istekleri, özellikle yıllık haraç talebi uzun tartışmalara yol açtı ve görüşmeler kesildi (Şevval 876 / Mart 1472). Bir sene sonra yapılan Akkoyunlu seferi sırasında Osmanlı ordusunun doğuda meşguliyeti Rumeli ve İstanbul'u tehlikeye düşürdü. İshak Paşa ile Rumeli muhafazası için Edirne'ye gönderilen Sultan Cem, İstanbul'da Karıştıran Süleyman Bey ve Nasuh Bey bilhassa doğudan yenilgi söylentilerinin ulaşmasıyla zor duruma düştüler. Denizden bir Venedik saldırısı bekleniyor ve surlar tahkim ediliyordu (Venedik Senatosu donanmanın İstanbul'a saldırmasına karar vermişti). Ragusa belgelerine göre Rumeli'de karışıklık ve kaynaşma vardı. Bu şartlar altında Cem'e hükümdarlık yetkilerini alması danışmanları tarafından önerilmişti (Fatih, Süleyman ile Nasuh'u İstanbul'a döner dönmez idam ettirmiştir).

Öte yandan Fatih Sultan Mehmed Macarlar'a karşı savunma durumu aldı. Macar kralının girişimleri üzerine Bosna'yı korumak için Tuna üzerinde Böğürdelen (Sabac) Kalesi'ni inşa ettirdi. Akıncılarını 1471'den sonra Macaristan'a değil onun rakibi olan İmparator II. Frederik'in Avusturya toprakları üzerine yöneltti ve Macar kralına bir elçi göndererek barış teklifinde bulundu. 878'de (1473) bütün kuvvetlerini Uzun Hasan'a karşı sevk ettiği zaman bir Macar elçisi geldi. Fatih bu elçiyi Uzun Hasan meselesini bitirinceye kadar oyaladı, huzuruna getirtmedi.

Zaferin ardından elçinin isteklerini dinledi. Belgrad karşısındaki Havale Kalesi ile Güvercinlik Kalesi'nin terki yahut yıkılması talep ediliyordu. Fatih Sultan Mehmed bunları reddettikten başka Yayıç'e'nin kendisine verilmesini istedi; arkasından Mihaloğlu Ali Bey'e Macaristan'a akın yapmasını emretti. Mihaloğlu Ali, Varat'a (Varad) kadar büyük bir akın yaptı (878/1474 kışı). 1473'te Polonya ile mücadele halinde bulunan Macar kralı durumdan yararlanamamıştı. Ancak 880'de (1475) Macar kralı Osmanlılara saldırı için serbest kaldı. Böğürdelen'i muhasara ile aldı 18 Şevval 880 / 14 Şubat 1476). Kral, Boğdan'a sefere hazırlanan padişahın yeni barış tekliflerine itibar etmemiş ve Semendire'yi zapt etmek için Tuna üzerinde ağaçtan üç hisar yaptırmıştı. Boğdan seferinden dönen Fatih bunu haber alınca askerin yorgunluğuna bakmadan şiddetli

kış ortasında süratle Semendire önüne yetişti. 882'de (1477) kuvvetlerini Venedik'e yönelterek Macaristan'ı serbest bıraktı. Kral Matthias o zaman rakibi imparatora karşı savaşa başladı. Venedik ile barış kararlaştırıldıktan sonra (884/1479) Macaristan'a karşı Osmanlı akınları tekrar şiddetlendi. Erdel'de bozguna uğrayan Osmanlı kuvvetleri Bosna'da başarı kazandı.

Fatih Sultan Mehmed, 879-883 (1474-1478) yıllarında Venedik topraklarına karşı büyük seferlere girişti. Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa, Arnavutluk'ta en kuvvetli Venedik kalesi olan İşkodra'yı şiddetle muhasara ettiyse de alamadı (29 Safer-14 Rebiülahir 879 / 15 Temmuz - 28 Ağustos 1474). 880'de (1475) kuvvetlerini Kefe üzerine göndermeye hazırlanan Fatih, Venedik ile tekrar barış görüşmelerine girişti. Ertesi yıl Boğdan seferini yaptı. 882'de (1477) Venedik'e karşı yeniden saldırıya geçti. Süleyman Paşa bu defa Venedik'e ait İnebahtı (Lepanto) üzerine yürüdü. Denizden yardım alan kale zapt edilemedi. Aynı tarihte Arnavutluk'ta Venedik tarafından savunulan Kruya (Akçahisar) Kalesi Evrenosoğlu Ahmed tarafından abluka altına alındı. Ahmed Bey denizden gelen bir Venedik yardımcı kuvvetini sahilde karşılayarak bozguna uğrattı. Yine aynı yılın sonbaharında Bosna Beyi İskender Paşa kumandasında bir ordu Venedik'in Kuzey İtalya'daki arazisine büyük bir akın yaptı.

Türk atlıları İsonsa (Aksu) ve Tagliamento ırmaklarını aştılar ve Venedik şehri karşısındaki zengin ovayı altüst ettiler. Ertesi yıl Friuli'ye aynı şekilde bir akın yapıldı. 883-884'te (1478-1479) Mora'da Venedikliler'e ait yerlere saldırıda bulunan Turahanoğlu Ömer Bey donanma ile gelen bir Venedik kuvvetini püskürttü. 883 (1478) baharında bizzat padişah Arnavutluk'ta Venedikliler'e karşı sefere çıktı. Doğrudan gelip İşkodra'yı (İskenderiye) muhasara etti. Kuvvetle tahkim edilmiş olan bu sarp kale şiddetli topçu ateşiyle hücumlara dayandı. O zaman Fatih etraftaki Gölbaşı (Zabiak), Leş (Aiessio) ve Dırıvas (Dırıgos = Drivasto) kalelerini zaptettirdi; İşkodra'yı denizden tecrit için Bojana nehrinin ağzında iki kale yaptırdı; İşkodra'yı abluka altında bulundurarak kendisi çekildi (10 Cemaziyelahir 883/ 8 Eylül 1478). Evrenosoğlu'nun ablukaya devam ettiği Kruya daha önce padişaha teslim olmuştu (15 Rebiülevvel 883/ 16 Haziran 1478). Aynı yılın başında Venedik ile İstanbul'da başlayan barış görüşmeleri Fatih'in İşkodra seferinden sonra tekrar ele alındı ve 2 Zilkade 883'te (25 Ocak 1479) on altı yıl süren bu uzun harbe son veren antlaşma imzalandı. Buna göre toprak bakımından Venedik İşkodra'yı boşaltmaya ve teslimine razı

oluyor, Akçahisar'ı, Limni, Eğriboz adalarını, Maina (Mayna) dağlık bölgesini bırakıyor, buna karşılık padişah da savaş süresince Mora, Arnavutluk ve Dalmaçya'da aldığı diğer yerleri iade ediyordu. Ticaret serbestliği karşılığında Venedik her yıl 10.000 altın ödemeyi, ayrıca şap iltizamından eski borcu olan 100.000 dukayı iki yılda vermeyi kabul ediyordu. Venedik, İstanbul'da bir balyoz bulundurarak tebaasının hukuk işlerinde hüküm vermek hakkına sahip olacaktı. Bu antlaşma ile Fatih Sultan Mehmed Rumeli sahillerinde İnebahtı, Koron ve Modon gibi kaleleri alamamış olmakla birlikte Arnavutluk'tan, Mora'dan ve Ege denizinin kuzey kısmından Venediklileri uzaklaştırmış ve onları yıllık bir vergi ödemeye mecbur bırakmıştı.

Bunun ardından Fatih Sultan Mehmed Rodos, İtalya ve papayı hedef aldı. İtalya'da Napoli, Venedik ve Milano arasındaki rekabetler ve papalığın siyasi girişimlerine karşı düşmanlık sebebiyle durum tamamıyla elverişliydi, Venedik de Fatih'i Napoli krallığına karşı harekete geçmeye teşvik ediyordu. 1480 baharında Fatih bir taraftan Vezir Mesih Paşa idaresinde Rodos üzerine, diğer taraftan Gedik Ahmed Paşa kumandasında Güney İtalya'ya donanma ile ordular sevk ederek fütuhatının yeni bir aşamasına girmiş bulunuyordu. Rodos Kalesi önünde Osmanlı ordusu doksan günlük çetin bir muhasaradan sonra büyük kayıplarla çekilmek zorunda kaldı (muhasara 13 Rebiülevvel 885 / 23 Mayıs 1480'de başlamıştır). Gedik Ahmed Paşa ise 884'te (1479) Tocco hanedanına ait Aymavra, Kefalonya ve Zanta adalarını aldı; Napoli Krallığı'nın iç işlerine karışmak imkânını buldu; ardından 132 gemi ve 18.000 kişilik bir kuvvetle Avlanya'dan hareket ederek (18 Cemaziyevvel 885 / 26 Temmuz 1480) Otranto'yu hücum ile zapt etti (4 Cemaziyelahir / 11 Ağustos). Kaleyı bir üs haline getirip oradan etrafa akınlar yapmaya başladı. Bu sefer Roma'nın fethine bir başlangıç sayılıyordu. Papa Roma'yı bırakıp kaçmayı düşündü. Otranto'yu kurtarmak için İtalya devletleri arasında, Macaristan ve Fransa'da Haçlı ruhu canlandı. Gedik Ahmed Paşa taze kuvvetler toplamak için Rumeli'ye döndü. Bu kuvvetleri geçirmeye hazırlandığı sırada Fatih Sultan Mehmed'in ölüm haberi ve arkasından yeni padişah II. Bayezid'in Cem'e karşı çarpışmak için ısrarlı davetleri geldi. Bunun üzerine Gedik Ahmed Paşa, İtalya'ya geri dönme kararı ile Bayezid'in yanına hareket etti. Fakat Otranto'da ümitsizliğe düşen Osmanlı muhafızları nihayet etraflarını saran düşmana teslim oldular (16 Receb 886 / 10 Eylül 1481).

Karadeniz Hâkimiyeti

İstanbul fethinin ardından 1 Haziran'da Galata Cenevizliler'den teslim alınmış, kendilerine şer'i eman hükümleri uygulanarak Osmanlı ülkesinde serbest ticaret hakkı tanınmıştı. Boğazlara hâkim olan Fatih Sultan Mehmed, Karadeniz'in tamamıyla kendi hükmü altında olduğunu biliyordu. Burasını bir Türk gölü haline getirmeye çalıştı. İlk 858 (1454) yazında bu denize donanmasını gönderdi. Karadeniz Ceneviz kolonilerinin merkezi olan Kefe, Kırım Hanı Hacı Giray'ın müttefik kuvvetleriyle birlikte sıkıştırıldı. Uzun görüşmelerden sonra Cenevizliler Osmanlı padişahına 3000 ve hana 1200 altın haraç vermeye razı oldular. Aynı yaz Osmanlı donanması Akkirman'ı da tehdit etti ve Boğdan beyinden haraç istedi. Kuzey ticaretinin antreposu durumunda olan bu önemli limanın geleceği Boğazlar'a ve Karadeniz'e bağlı idi. Boğdan beyi 22 Şevval 859'da (5 Ekim 1455) Osmanlı tabiliğini ve 2000 altın yıllık haracı kabul etti. Buna karşı Boğdanlılar'a Osmanlı ülke-lerinde serbest ticaret izni verildi.

Trabzon Rum imparatorluğu da 860'ta (1456) Osmanlı haraç-güzarlığını kabul etti. Böylece Karadeniz kıyılarındaki bütün hükümetler Osmanlı hâkimiyetini tanımış oldu. Fatih Sultan Mehmed, 884'e (1479) kadar Boğdan dışında bu yerlerde doğrudan doğruya Osmanlı hâkimiyetini kuracaktır. İlk 863'te (1459) Amasra'yı, 865'te (1461) Sinop ve Trabzon yöresini alarak Karadeniz'in Anadolu kıyılarını Osmanlı ülkesine kattı. Kuzey kıyılarında Kefe ve ona bağlı Ceneviz kolonileri bir Osmanlı istilasına karşı Kırım hanı, Mengüp beyi ve Boğdan voyvodası ile ittifak yapmaya çalıştılar. O zaman Litvanya ve Lehistan'a hâkim olan Yagellonlar, Dinyestr ırmağının batısında Karadeniz kıyılarında yerleşmek ve Kırım ile Boğdan üzerinde nüfuzlarını kurmak amacını güdüyorlardı. Bu devirde Doğu Avrupa'nın en kuvvetli devletinin başında bulunan Yagellonlar, Karadeniz hâkimiyeti için Fatih'e rakip görünüyorlardı. Kırım hanı da Osmanlıların Kefe'de yerleşmesini istemiyordu. 873'te (1469) Yakub Bey idaresindeki Osmanlı donanmasının Kefe'ye saldırısını Kırım hanı Fatih'e "karındaşım" hitabıyla yazdığı bir mektupla protesto etti. Fatih 874'te (1470) Kefe'nin haracını arttırdı. Bölgede sonraki siyasi gelişmeler Karadeniz'in kuzeyinde hâkimiyetini kurmak için Fatih'e imkân hazırladı. Yagellonlar, Kırım Hanlığı'na karşı Altın Orda ile ittifak yaptılar. Buna karşı Kırımlılar bir yandan Moskof Büyük Knezliği ile ittifakı sıkılaştırdılar, öte yandan Osmanlı padişahına yaklaşıma

gereğini duydular. Boğdan Voyvodası Büyük Stefan, Yagellonlar'ın bağılısı olmuş, Fatih'e yıllardan beri ödediği haracı kesmişti. Voyvoda 1469'da Boğdan'a giren Kırım kuvvetlerini bozguna uğrattı ve Eminek Mirza'yı esir aldı. 1473'te Osmanlı kuvvetlerinin ve özellikle Mihaloğulları'nın Uzun Hasan'a karşı gitmesini fırsat bilerek harekete geçti. Osmanlılar'a bağlı Eflak Beyi Radu'yu kovup kendi adamını voyvoda yaptı. Kili'den sonra İbrail'i de (Braila) aldı. Bunun üzerine Fatih Sultan Mehmed onu itaate davet etti ve Rumeli Beylerbeyi Hadım Süleyman Paşa'yı bir ordu ile ona karşı gönderdi; ancak bu ordu bozguna uğradı (Ramazan 879 / Ocak 1475). Fatih, baharda bizzat Boğdan'a sefere çıkmak istediye de ağırlaşan hastalığı onu alıkoydu. Bu esnada Kırım'daki olaylar darbeyi bu tarafta vurma imkânını verdi. O sırada Osmanlı yandaşı olan Kırım Hanlığı Başbeyi Eminek ölen kardeşi Mamak yerine başbey olmuştu. Cenevizliler, Mengli Giray Han'ı zorlayarak onu başbeylikten attırdılar. Fakat Eminek geri geldi ve isyan etti; Mengli Giray kaçıp Cenevizliler'in yanına sığınmak zorunda kaldı. Eminek, Kefe Cenevizlileri'ne karşı savaşa başladı ve Osmanlılar'ı yardıma çağırırdı. O sırada Boğdan beyi 300 Eflak askeriyile kayınbiraderini Kırım'a gönderip Mengüp'ü zaptettirmişti.

Kefe'de ücretli Leh askerleri vardı. Bununla beraber Fatih Sultan Mehmed, Kırım Hanlığı'ndaki son gelişmeler sonucu hanlık kuvvetlerinin kendisiyle birleştiğini ve fütuhatın kolayca başarılabilceğini gördü. Hemen Veziriazam Gedik Ahmed Paşa'yı kuvvetli bir donanma ile bu tarafa gönderdi. Dört günlük muhasaradan sonra Kefe şehri Ahmed Paşa'ya teslim oldu (1 Safer 880 / 6 Haziran 1475). Gedik Ahmed Paşa, Kırım sahillerinde Kefe'ye bağlı bütün Ceneviz kolonilerini ele geçirip Osmanlı ülkesine kattı; ardından Azak da alındı. Sarplığı ile meşhur Mengüp Kalesi kuşatıldı ve Ahmed Paşa'nın dönüşünün ardından Zagarcı Yakub Bey'e teslim oldu. Trabzon Komnenosları ve Boğdan beyi ile akraba olan Mengüp beyi ve ailesi Yedikule'de uzun süre tutuklu kaldıktan sonra padişahın emriyle idam edildi. Suğdak'ta Cenevizliler tarafından üç kardeşiyle birlikte hapsedilmiş olan Mengli Giray'ı Ahmed Paşa kurtarınca Mengli Giray, Osmanlılar'a bağlılığını gösteren bir belge imzalayarak tekrar hanlığa geçmiştir.

Kırım'ın bağlılığını sağlayan Fatih Sultan Mehmed Karadeniz'in kuzeyinde daha serbest biçimde harekete başladı. 1476 Temmuz başında kendisi ordusu ile İsakça'yı geçip Boğdan araziğine yürürken Eminek idaresindeki Kırım kuvvetleri de geriden

Boğdan'a girdiler. Fatih, Boğdan'da voyvodanın ordusunu Alba Valea'da savaşa zorladı ve yendi, merkezi Suceava'yı yaktı, fakat Stefan'ı ele geçiremedi. Geri çekildikten sonra voyvoda yeniden saldırılarda bulundu. O sırada doğuda Mengli Giray Han mağlup olmuş, Altın Orda hanı onu kovalayarak Kırım'a girmiş ve Kefe önüne kadar gelip şehri tehdit etmişti. Kırım'ın istilaya uğradığını öğrenen Eminek kuvvetleri Boğdan cephesinden perişan bir halde ric'at etmişlerdi. Mengli Giray hanlığı kaybetti ve İstanbul'da Yedikule'de hapsedildi; yerine büyük kardeşi Nür Devlet han oldu. Fatih, Altın Orda Hanı Seyyid Ahmed'e bir mektup göndererek Boğdan'ı cezalandırdığını, Kırım işlerine karışmamasını, zira Nür Devlet'in ve Kefe'nin kendi himaye ve idaresinde bulunduğunu bildirdi. Sonradan hanlık yeniden karıştı. Fatih, Eminek'in başvurusu üzerine Mengli Giray'ı tekrar Kırım'a gönderdi. Mengli 883'te (1478) yeniden hanlık tahtına oturdu. Fatih Sultan Mehmed, bir yıl sonra Karadeniz hâkimiyetini tamamlamak üzere Taman ve Çerkezistan sahillerine yeniden bir donanma gönderdi. Bu donanma Anapa, Kopa ile Taman yarımadasında Matrega'yı (Tamatarhan) zaptetti.

Fatih'in İç Siyaseti

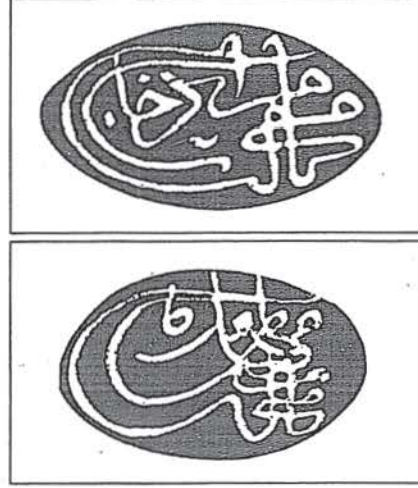
Fatih Sultan Mehmed'in iç siyasetinde önde gelen konular bir taraftan İstanbul'un iskânı ve kalkındırılması, diğer taraftan seferler ve fethedilen bölgelerde kalelerin korunması için askeri kuvvetlerin artırılması noktalarında toplanır. Bu iki husus, masrafların büyük ölçüde artmasını ve bu sebeple yeni vergiler konmasını gerektirdiğinden köylü ve şehirli büyük halk kitlelerini sıkıştırmış ve memlekette birtakım gizli ve açık hoşnutsuzluklara yol açmıştır. İstanbul'un iskânı ve kalkındırılması çabaları pek çok meseleyi beraberinde getirmiştir. Sürgün yönteminin geniş ölçüde uygulanması özellikle Anadolu'da yeni problemlere yol açmıştır. Diğer taraftan fetih sırasında İstanbul'da devlet malı ilan edilen emlak başlangıçta göçü teşvik için her gelene parasız mülk olarak bağışlanmış, fakat daha sonra arsalar devlet malı sayılarak kira (mukataa) konmuş ve halka büyük bir meblağ (yılda 100 milyon akçe) yüklenmiş, ancak meydana gelen hoşnutsuzluk üzerine bundan vazgeçilmiştir. Karaman sorunu ve Uzun Hasan dolayısıyla giderler artınca 876'da (1471-72) Rum Mehmed Paşa'nın veziriazamlığında bu vergi yeniden konmuştur.

İmparatorluk fikriyle Fatih Sultan Mehmed, Rum soylularına

mensup gençleri sarayına almış, bunlar birer Osmanlı olarak sonradan idarede önemli mevkilere geçmiştir. Rum Mehmed'den başka Paleologlar'dan Has Murad Paşa ve kardeşi Mesih Paşa bunların en tanınmışlarıdır. Ayrıca bazıları Bizans soylu sınıfından bir kısım Hristiyan Rumların da önemli mali işleri üzerlerine aldıkları bilinmektedir. Batı'ya kaçtıktan sonra orada barınamayan ve sefalete düşen bazı Rum büyükleri tekrar İstanbul'a dönmüşlerdir. 1464-1472 yıllarında Rum bilginlerine Fatih'in sarayında özel bir ilgi gösterildiği anlaşılmaktadır. Georgios Trapezuntios, Roma'dan İstanbul'a bu sıralarda döndüğü gibi Kritovoulos da eserini bu tarihlerde yazmıştır. Meşhur Trabzonlu alim Amirutzes (Amirukis, Emirce) aynı devirde Fatih'in yakınlarında yer almıştı. Fatih'in divanından Batı'ya gönderilen siyasi yazılar ve antlaşmalar Rumca yazılıyor, bunları yazdırmak için Rum katipler kullanılıyordu. Nihayet Fatih, geniş imparatorluğu dahilinde bütün Ortodoksları tekrar patriğin idaresi altına koymuş, Rumları birleştirmiş, İtalyanların sömürsünden kurtarıp ekonomik bakımdan yükselmelerini sağlamıştır. Fakat bütün bunlara bakarak Fatih'in imparatorluğunu Iorga'nın söylediği gibi Doğu Roma İmparatorluğu'nun İslam kisvesi altında canlanması saymak yanlışır. Bizans kurumlarının taklit edildiği tezi de abartılıdır.

Bu devirde içeride derin siyasi yankıları olan en önemli konu Fatih Sultan Mehmed'in mali siyasetidir. İstanbul'un payitaht olarak onarımı ve sürekli seferler masrafları arttırmıştı. Fatih, yeni akçe çıkarmak ve eski akçeyi beşte bir eksiğine değiştirmek suretiyle bütün nakdi servetlere bir nevi vergi koydu. Böylece 855 (1451), 865 (1460), 875 (1470), 880 (1475) ve 886 (1481) yıllarında yeni akçe çıkarıldı. 875'ten (1470) sonra bunun her beş yılda bir uygulanması kayda değer. Yeni akçe çıkarılmasının sık sık uygulanması o kadar derin bir hoşnutsuzluk doğurmuştur ki II. Bayezid tahta geçerken kendisine kabul ettirilen hususlardan biri de bir defadan fazla yeni akçe çıkarmaması idi. Fatih tuz, sabun, mum gibi günlük ihtiyaç maddelerini bölge bölge mukataaya vermiş, yani iltizamla tekele bağlamıştır. 862 (1458) sonbaharında Anadolu sipahilerini savaş meydanında tutmak için Anadolu eyaletinde reyanın ödediği çift resmini bir emirle 22 akçeden 33'e çıkartmış ve bu vergi yerleşip kalmıştır. Çeşitli yollarla mülk veya vakıf olarak devletin elinden çıkmış toprakların miriye mal edilmesi Fatih tarafından geniş bir şekilde uygulanmıştır. Bütün vakıflar ve mülkler gözden geçirilerek Tursun Bey'e göre 20.000'den (başka bir bölümde 2000) fazla köy ve mezraa tımarlı sipahilere dağıtıl-

mıştır. Nişancı Karamani Mehmed Paşa'nın veziriazamlığında (1476-1481) uygulanan bu toprak reformu memlekette geniş hoşnutsuzluk uyandırmıştır. Bu islahatın asıl gayesi tımarlı sipahi sayısını arttırmak ve padişahın hazinesi için yeni haslar bulmaktı. Bir zamandan beri babasıyla arası açık bulunan Amasya Valisi Şehzade Bayezid bu kanunun kendi bölgesinde (Amasya, Tokat ve Trabzon) uygulanmasına karşı çıkınca halk gözlerini ona çevirmiştir. Öteki şehzade Sultan Cem babasının savaşı siyasetini devam ettirmeye aday sayılıyor ve Karamani Mehmed tarafından

II. Mehmed'in şehzadelik ve hükümdarlık mührüleri

destekleniyordu. Fatih'in hastalığının arttığı son yıllarda Bayezid ile Cem arasında taht için başlayan gizli mücadele memlekette geniş bir sosyal tepkiyle birleşmişti. Bayezid padişah olur olmaz ilk işi bu emlak ve evkafı sahiplerine iade etmek olmuştu. Fatih'in emlak ve evkafı neshetmesi özellikle ulema sınıfını, şeyhleri ve eski Türk, Müslüman bey ailelerini etkilemiş, yeni akçe çıkarması da bütün halk arasında hoşnutsuzluk yaratmıştır.

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul etrafında Anadolu- Rumeli eksenli imparatorluğunu kurarken önemli ticari tedbirler de aldı. Osmanlı ülkesinin çeşitli bölgeleri arasında birbirini tamamlayan iktisadi-ticari faaliyet çok gelişmiştir. Bölgeler arası ticarete İtalyanların yerine Türk Müslüman, Yahudi, Rum ve Ermeni yerli tacir ve gemiciler gelmiştir. Göller bölgesi (Burdur) ve Batı Anadolu'da önemli pamuklu sanayi, Ankara ve Kastamonu'da sof, Bursa ve İstanbul'da ipekli, Selanik ve İstanbul'da çuha ve Edirne'de ayakkabı sanayii bu devirde hayli gelişmiştir. Fatih, Batı ile olan Levant ticaretini baltalamak değil aksine geliştirmek istemiş, fakat hakimiyet haklarını da korumuştur. Osmanlı tebaası hangi dinden olursa olsun yabancılardan daha az gümrük ödüyordu (başlangıçta yerliler % 2, yabancılar % 4, daha sonra bu nispet yerliler için % 4, yabancılar için % 5 olmuştur). Diğer taraftan Arabistan yolu ile Hindistan ticareti ve Dubrovnik yolu ile Floransa ticareti Fatih devrinde gelişme göstermiştir.

Yeni bir imparatorluğun gerçek manada kurucusu olan Fatih Sultan Mehmed, yeni bir sefer için Üsküdar'a geçtikten sonra Üsküdar ile Gebze arasında Hünkarçayı (Maltepe civarında) denilen yerde 4 Rebiülevvel 886'da (3 Mayıs 1481) vefat etti. Ölüm sebebi nikris hastalığına bağlanır. Zehirlenerek öldüğü yolundaki iddialar Aşıkpaşazade'de yer alan bilginin yorumuna dayanır ve başka kaynaklarla doğrulanmaz. Türbesi yaptırdığı ve kendi adıyla anılan cami haziresindedir.

Fatih Sultan Mehmed'in Şahsiyeti

Fatih Sultan Mehmed, İstanbul'un hemen fethinden sonra bir Batı kaynağının kaydettiği üzere her işte son derece atılgan, Makedonyalı İskender gibi şan ve şeref kazanmak isteyen, zeki, sert mizaçlı, zevk ve safaya sırtını çevirmiş bir hükümdardı. Türkçe, Rumca ve Slavca olmak üzere üç dil bilirdi. Çağdaş Arap kaynaklarına göre "ulemaya karşı yakınlık göstermek, onlarla görüşmeye önem vermek ve onlardan yanına gelenleri tazimle karşılamak gibi meziyetleriyle beraber babasının Frenkler'i defetmek yolundaki gayretlerine devam etti; fakat zevk ve safa hususunda ondan geri kaldı. "Kısaca Fatih tarihte imparatorluk kurucularının vasıflarını taşır, dünya hakimiyetini amaç edinmiş kudretli bir asker ve geniş görüşlü bir kültür adamıdır. Fatih'in bütün hareketlerine, amansız önlemlerinde olduğu kadar ilmi ve sanatı himaye ve teşviklerinde şu esas fikir hakimdir: Devletini her bakımdan dünyanın en üstün ve kudretli imparatorluğu haline getirmek.

Bu amaçla İstanbul'un fethinden sonraki ilk işi iktidarını fiilen sınırlandıran Çandarlı Halil Paşa ile kendisine karşı savaşarak tahtını tehdit etmiş olan Orhan Çelebi'yi ortadan kaldırmak olmuştur. Çandarlı'nın ardından göreve getirdiği veziriazamları sonuncusu Karamani Mehmed müstesna hepsi kul aslından olacak ve onlardan Mahmud'u ve Rum Mehmed Paşa'yı idam ettirecektir. Böylece devlet idaresinde eski ailelerin nüfuzu bertaraf edilmiş ve padişahın emir ve arzusuna mutlak surette bağımlı kullar devletin başına getirilmiştir. Fatih kendi vekili sıfatıyla veziriazamların kudret ve yetkilerini arttırmış, onları mutlak merkeziyetçi hükümetinin tam bir temsilcisi yapmıştır. Molla Gürani, kazaskerliğinde tayinleri bağımsız olarak yapmaya kalkışınca istifaya zorlanmış, ulemanın tayinleri de veziriazama bağlı kalmıştır. Fatih, doğrudan doğruya şahsına bağlı kapıkulu ordusunu yeneden örgütlemiş ve sayılarını arttırmıştır. Otoritesini sınırlayan yeniçerilerin ve uç

beylerinin bağımsız tutumunu kırarak onları doğrudan doğruya kendi emri altına almış, uç beylerini kendi büyük gazi şahsiyetiyle gölgede bırakmış ve güçlü Mihaloğulları'na diğer beyler gibi muamele etmiştir. Pek çok yeniçeriye atıp yerlerine saraydaki avcı bölüklerinden sekban adıyla yeni yeniçeri bölükleri ihdas etmiş ve bundan sonra yeniçeri ağaları sekbanlardan seçilmeye başlanmıştır. Ayrıca maaşlarını arttırmak, silahlarını yenilemek, sayılarını iki katına çıkarmak suretiyle bu orduyu merkezi kudretin ve fütuhatin başlıca dayanağı haline getirmiştir. Fatih devrinde devlet idaresinde ve orduda kul olanların üstün duruma geçtiği anlaşılmaktadır. Fatih tahta çıkar çıkmaz henüz memede olan kardeşi Ahmed'i boğdurmuş. "Karındaşlarını nizam-ı alem için katletmek caizdir" hükmünü koyarken de hakimiyetin bölünmezliğini sağlamayı ve devleti ileride taht iddiacılarının tehlikelerinden kurtarmayı düşünmüştür. Fethettiği yerlerde saltanat iddiasında bulunan eski hanedan üyelerini ortadan kaldırmaya çalışması da burada hatırlanabilir.

İstanbul fatihi, sınırsız güç sahibi mutlak bir hükümdar olmanın yanı sıra dünya hakimiyeti fikrini de benimsemişti. Onun bu düşüncesinin kaynağı Türk-Moğol hakanlık, İslami hilafet ve Roma imparatorluk fikriydi. Fatih Sultan Mehmed'in İtalyan nedimlerine Roma tarihleri okutarak bu geleneği kavramaya çalıştığı da bilinmektedir. Onun bu inancı benimsemesinde etrafındaki Bizanslı ve Batılı yakınları (Georgios Trapezuntios, Kritovoulos, Amirutzes, Benedetto Dei, Gaetali Jacopo, Criaco d'Ancona vb.) rol oynamıştır. İstanbul fethinden kısa bir zaman sonra orada bulunan Jacopo Languschi dünyada bir tek imparatorluk, bir tek iman ve bir tek hükümdarlık olmasını iddia eden Fatih'in bu birliği kurmak için dünyada İstanbul'dan daha layık bir yer olmadığı, bu şehir sayesinde Hristiyanları hükmü altına alabileceği düşüncesinde olduğunu belirtir. 1446'da Georgios Trapezuntios Fatih'e hitapen, "Kimşe şüphe etmez ki sen Romalılar imparatorusun, imparatorluk merkezini hukuken elinde tutan kimse imparatordur ve Roma İmparatorluğu'nun merkezi de İstanbul'dur" diyordu. Papa II. Pius, Fatih'i Hristiyanlığa davet eden mektubunda (1461-1464 arasında yazılmış ve galiba Fatih'e gönderilmemiş olan bu mektup Fatih'in sağlığında 1475'te Treviso'da basılmıştır) Hristiyanlığı kabul ederse meşru imparator sıfatıyla dünyanın en kudretli hükümdarı haline geleceğini söylüyor ve kendisine "Grekler'in ve Şark'ın imparatoru" unvanını vereceğini, kuvvetle elde tuttuğu ve haksızlıkla iddia ettiği şeyin hukuken de kendi malı olacağını, bütün Hristiyanların

kendisine saygı göstererek ihtilaflarını hal için hakem tanıyacaklarını, birçoklarının kendiliklerinden baş eğceğini, kendisinin Roma kilisesinin haklarına karşı gelenler aleyhinde onun kuvvetine başvuracağını temin etmekteydi. Fatih Ortodoks patriğini, Ermeni patriğini ve Yahudi baş hahamını payitahtında yerleştiriyor, fethে hazırladığı dünyayı öğrenmek üzere Amirutzes'e 860 (1456) yazında dünyanın haritasını yaptırıyordu. Fatih'te cihan hakimiyeti fikrine İbn Kemal, "Tedbiri cihangirlik zikrinde idi" diye işaret eder.⁷ Aslında selefleri gibi Fatih için de bu iddialar siyasi birer araçtan ibaretti. Fatih İslam aleminde de gaganın en büyük mümessili, İslam memleketlerinin gerçek koruyucusu sıfatını benimsemekte, hareketlerini buna göre meşrulaştırmaya çalışmaktaydı. İnan'da yerleşen Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın Anadolu üzerinde nüfuz ve üstünlük iddialarına karşı da Osmanlı padişahının soyunu Oğuz Han'a çıkaran geleneklere daha çok önem verdiğiine dair işaretler vardır. Gaza ve fütihat siyasetinin mümessili gibi görüldüğü yıllarda Fatih doğan ilk oğluna büyük dedesi Yıldırım Bayezid'in, üçüncü oğluna İnan geleneğinin ünlü hükümdarı Cem'in ve torununa da Oğuz Han'ın adını vermiştir. Denilebilir ki Fatih'in şahsında Türk, İnan, İslam ve Roma hükümdarlık geleneklerini birleştiren "Osmanlı padişahı" doğmuştur.

Fatih Sultan Mehmed "Avni" mahlasıyla şiirler de yazmıştır. Çağının şiir dilini ince hayallerle yoğurmayı başarmış, açık ifadeleri ve akıcı üslubu, henüz sanatlara boğulmamış bir Türk şiirinin güzel örnekleri arasında sayılmıştır. Tasvirlerindeki başarı ve mazmunlarındaki zenginlik ilk anda anlaşılabilir kadar açık ve yalındır. Arapça-Farsça tamlamalar yerine Türkçe ifadeler kullanmayı tercih etmiştir. Beyitlerine ustalıkla yerleştirdiği zeka oyunları ve hayaller kadar belli kalıp ve fikirler de onun çağdaşları ile aynı klasik üslup içinde eser verdiğini gösterir. Aşk, sosyal hayat, tasavvuf ve dini temayüller, kıssalar, efsaneler ve tarihi hikayeler şiirlerine yansıyan konulardır. Şiirlerini ihtiva eden yegane eser İstanbul'da Millet Kütüphanesi'ndedir.⁸ Bir divançe sayılabilecek yirmi iki varak tutarındaki bu küçük eserde yetmiş gazel, bir muhammes ve bir kıta mevcut olup sonunda, "Hattın hadin yüzünü tuttu nitekim ey can" müfredine yirmi dokuz şair tarafından söylenmiş nazire yer alır. Fatih'in şiirleri, gittikçe genişleyen hacimlerde koleksiyonlar halinde farklı araştırmacılar tarafından yayım-

⁷ *Tevarih-i Al-i Osman*, s. 164.

⁸ Ali Emiri Efendi, nr. 305.

lanmış ve ilmi incelemelere konu olmuştur.

Din felsefesi meselelerine de aşına olan Fatih Sultan Mehmed'in coğrafya, matematik, astronomi ilimlerine özel bir ilgisi vardı. Çeşitli ilimleri tahsil için uzmanları kendisine hoca tayin ederdi. Bunlar her gün belli saatte gelip ona ders okuturlardı. Hocazade Muslihuddin, Molla Gürani, Molla İlyas, Siraceddin Halebi, Molla Abdülkadir, Hasan Samsuni, Molla Hayreddin hocalarındandır. Başlangıçta Akşemseddin'in de onun üzerinde büyük tesiri olmuştu. Fatih'in Arapça ve Farsça'ya vakıf olduğuna şüphe yoktur. İç oğlanlarıyla saray çevresi Rumca ve Slavca'yı öğrenmesine elverişliydi. Fatih Arabistan ve İran'da devrinin büyük ulemasını tanır, onları kendi ülkesine getirtmeye çalışırdı. Kendi ülkesindeki ulemanın Acem ve Arap uleması düzeyinde olmamasından dolayı üzüntü duyuyordu. Ancak Hocazade ile yabancılar karşısında övünürdü. Fetihden sonra İstanbul'da sekiz kiliseyi (bu arada Zeyrek Medresesi) medrese haline getirdi; Ayasofya medresesini açtı. 875'te (1470) kendi camisi etrafında ünlü Semaniye medreselerini yaptırdı. Kendisi medreseleri bizzat teftiş eder, dersleri dinler ve ödül verirdi. Sarayda, seferlerde, yolda, sünnet düğünü gibi toplanılarda ilmi tartışmalar yaptırır. Devrinin en büyük alimleri Molla Hüsrev, Molla Gürani, Molla Yegan, Hızır Bey ve Hocazade Muslihuddin'dir. O dönemde yetişmiş seçkin ilim ve idare adamlarının çoğu bunların talebeleridir. Fıkıhta Molla Hüsrev, tefsirde Molla Gürani, kelamda Hocazade bütün İslam alemince makbul eserler yazmışlardır. Bu devir Osmanlı Türkleri'nde matematikte oldukça parlak bir devirdir. Fatih, kendi döneminde ilim ve felsefe tarihinin en önemli meseleleri üzerinde alimleri tartışmaya ve eser vermeye teşvik etmiştir. Seyyid Şerif el-Curcani ile Teftazani arasında ulemayı ikiye ayıran ünlü tartışmayı tazelemiştir. Kendisi din felsefesinde Seyyid Şerif'e eğilim gösterirdi. Öte yandan İbn Rüşd ile Gazzali arasındaki ilahiyatta büyük tartışmayı Hocazade ile Ali et-Tusi'ye inceletmiştir. Çeşitli kaynaklar Fatih'in felsefeye ilgisini belirtir. Fatih, Amirutzes ile felsefi konuşmalar yapardı; "Zira sultan en keskin zekalı feylesoflardan biridir".⁹ Amirutzes, Ali Kuşçu, Georgios Trapezuntios, Hocazade gibi Doğu'yu ve Batı'yı temsil eden devrin büyük zekaları onun huzurunda birleşiyordu.

Fatih Batı kültürünü ve Hristiyan dinini de anlamaya çalışmıştır. Patrik Gennadios İ'tikadname'sini onun için yazdığı gibi Georgios Trapezuntios, Hıristiyanlık ve İslamiyet arasında esaslı fark

⁹ Kritovoulos, s. 177

olmadığı ve bu iki dinin uzlaştırılması suretiyle Fatih'in bütün milletleri idaresi altında toplayabileceği iddiasında idi. Fatih'in Batı kültürüyle ilk tanışması şehzadelğinde Manisa sarayında başlamıştır. 1454'te bir İtalyan hümanisti olan Ciriaco d'Ancona ve başka İtalyanlar onun sarayında bulunmakta ve kendisine Roma ve Batı tarihleri okumakta idiler. 1465'te Milano elçisinin yazdığına göre onun yanında Floransalı, Cenevizli ve Raguzalı danışmanları vardı. Venedik'e karşı savaş ilanından sonra Floransalılar'la yakın ilişkiler kurdu. 1463 Bosna seferinden dönüşünde Galata'da Floransalılar'a şenlik yaptırmış ve onlardan zengin bir tacirin evine inerek yemek yemiş, eğlenmişti. Fatih'in yanında bulunan hümanistlerden Angelo Vadio, G. Stefano, Emiliano'nun adları bilinmektedir (bu sonuncusu Fatih'e ölümünde bir mersiye de yazmıştır). Francesco Berlinghieri *Geographia* adlı eserini ve Roberto Valturio *De re militari* adlı kitabını Fatih'e ithaf ve takdim etmek istemişlerdir. Fatih'in 1461'den beri resmini yaptırmak için İtalya'dan ressam istediği bilinmektedir. Nihayet ünlü Venedikli ressam Gentile Bellini gelmiştir (İstanbul'da ikameti Eylül 1479 - Ocak 1481). Bellini aynı zamanda yeni sarayın duvarlarını Rönesans üslubu fresklerle süslemiştir. Fatih, Trabzonlu Rum alimi Amirutzes ile oğluna Batlamyus'un kitabını Arapça'ya tercüme ettirmiş ve bir dünya haritası yaptırmıştır. Bu arada coğrafi ve askeri konuları özel bir ilgiyle izlerdi. E. Jacobs'a göre Ciriaco, Fatih ile Eskiçağ'ın abideleri, edebiyatı ve İtalya'daki hümanistler arasında bağ kurmuştur. Fatih'in, 862'de (1458) Atina'yı ziyareti sırasında Akropol'ü gezerek Atinalılar'a iltifatta bulunması "Medinetü'l-hükema"ya karşı eski İslami saygıdan doğmuş olabilir. Fatih, Iustinian'ın heykelini dikkatle yerinden indirtmiş ve Ciriaco ile G. Dario'ya resmini yaptırmıştır. Fakat Belgrad seferine giderken top dökmek için erittiği "bakır at"ın bu heykel olması mümkündür. Fatih'in kütüphanesinde Batı kültürüyle ilgili elli eser bugüne intikal etmiş olup kırk ikisi Yunanca'dır. Eserlerden sekizi tarihe, altısı matematik ve astronomiye dairdir. Tarihe ve coğrafyaya ait eserler mevcudun üçte birinden fazladır. İtalya'da İbn Rüşd felsefesinin hala hararetle tartışıldığı bir devirde Fatih'in Hocazade ve Ali Kuşçu'ya dönmesi tabiidir. Fatih devrinde Osmanlı kültürünün Batı kültürü ile serbest bir şekilde temas geldiği ve sonraki devirde bunun sürdürülmediği de bir gerçektir.

Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra iki oğlu Cem ve Bayezid arasındaki çekişme Bayezid'in lehine sonuçlanmış, diğer oğlu Mustafa ise 879'da (1474) kendisinden önce vefat etmiştir.

Adı bilinen iki kızı (Ayşe ve Gevherhan) tespit edilmektedir. Al-derson onun on yedi hanımı ve dört kızı olduğunu belirtir. Gevherhan Sultan, Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey ile evlendirilmiştir. Akkoyunlu tahtına geçen Göde Ahmed, Fatih'in kızıdan torunudur.

Bibliyografya

- T SMA, nr. E. 1459, 3127/2, 3207,4476, 6675, 9196, 9662, 9713, 11440, 11602, 11635, 11676, 11687.
- T SMA, nr. D. 9524; *Ma'nevi ve Ağriboz Fetihnamesi* (nşr. Ahmet Ateş, *Fatih ve İstanbul* içinde). 1/3, İstanbul 1953-54, s. 281-299.
- Fetihname-i Kara Bağdan*, DTCTF Ktp., İsmail Saib Sencer Yazmaları, nr. 305.
- Kanunname-i Sultani ber Müceb-i Örfi Osmani* (nşr. R. Anhegger-Halil İnalçık, Ankara 1956.
- Kanunname-i Al-i Osman* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003.
- Fatih Mehmet II Vakfiyeleri* (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938.
- Fatih Devri Kaynaklarından Dusturname-i Enveri*, Osmanlı Tarihi Kısmı: 1299-1466 (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 48 vd., 97.
- İbn Tağriberdi, *Havadişü'd-dühur* (nşr. W. Popper), New Haven 1967; I, 298-299; II, 144; III, 408-411, 486, 509, 631, 684.
- Aşıkpaşazade, *Tarih*, s. 143 vd.; a.e. (Giese), s. 133.
- Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han* (nşr. Halil İnalçık- Mevlud Oğuz), Ankara 1978, tür. yer.
- Tursun Beg, *Tarih-i Ebü'l-Feth: The History of Mehmed the Conqueror* (ed. Halil İnalçık-R. Murphey), Minneapolis-Chicago 1978.
- Ducas, *Istoria turcabizantina* (ed. V. Grecu), Bucureşti 1958, tür. Yer.
- Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror* (trc. Charles T. Riggs), Princeton 1954.
- Sehavi, *Vecizü'l-kelam*, Köprülü Ktp., nr. 1189, vr. 87.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3209, vr. 360a-362b vd.
- Feridun Bey, *Münşeât*, I, 221-289.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman*, VII. Defter, tür. yer.
- Tacibeyzade Cafer Çelebi, *Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi (TOEM ilavesi)*, İstanbul 1331, tür. yer.
- Kıvami, *Fetihname-i Sultan Mehmed* (nşr. Fr. Babinger), İstanbul 1955.
- Tevarih-i Al-i Osman* (nşr. F. Giese), Breslau 1922, tür. yer.
- Bir Yeniçerinin Hatıratı* (trc. Kemal Beydilli), İstanbul 2003, tür. yer.

olmadığı ve bu iki dinin uzlaştırılması suretiyle Fatih'in bütün milletleri idaresi altında toplayabileceği iddiasında idi. Fatih'in Batı kültürüyle ilk tanışması şehzadelğinde Manisa sarayında başlamıştır. 1454'te bir İtalyan hümanisti olan Ciriaco d'Ancona ve başka İtalyanlar onun sarayında bulunmakta ve kendisine Roma ve Batı tarihleri okumakta idiler. 1465'te Milano elçisinin yazdığına göre onun yanında Floransalı, Cenevizli ve Raguzalı danışmanları vardı. Venedik'e karşı savaş ilanından sonra Floransalılar'la yakın ilişkiler kurdu. 1463 Bosna seferinden dönüşünde Galata'da Floransalılar'a şenlik yaptırmış ve onlardan zengin bir tacirin evine inerek yemek yemiş, eğlenmişti. Fatih'in yanında bulunan hümanistlerden Angelo Vadio, G. Stefano, Emiliano'nun adları bilinmektedir (bu sonuncusu Fatih'e ölümünde bir mersiye de yazmıştır). Francesco Berlinghieri *Geographia* adlı eserini ve Roberto Valturio *De re militari* adlı kitabını Fatih'e ithaf ve takdim etmek istemişlerdir. Fatih'in 1461'den beri resmini yaptırmak için İtalya'dan ressam istediği bilinmektedir. Nihayet ünlü Venedikli ressam Gentile Bellini gelmiştir (İstanbul'da ikameti Eylül 1479 - Ocak 1481). Bellini aynı zamanda yeni sarayın duvarlarını Rönesans üslubu fresklerle süslemiştir. Fatih, Trabzonlu Rum alimi Amirutzes ile oğluna Batlamyus'un kitabını Arapça'ya tercüme ettirmiş ve bir dünya haritası yaptırmıştır. Bu arada coğrafi ve askeri konuları özel bir ilgiyle izlerdi. E. Jacobs'a göre Ciriaco, Fatih ile Eskiçağ'ın abideleri, edebiyatı ve İtalya'daki hümanistler arasında bağ kurmuştur. Fatih'in, 862'de (1458) Atina'yı ziyareti sırasında Akropol'ü gezerek Atinalılar'a iltifatta bulunması "Medinetü'l-hükema"ya karşı eski İslami saygıdan doğmuş olabilir. Fatih, Iustinian'ın heykelini dikkatle yerinden indirtmiş ve Ciriaco ile G. Dario'ya resmini yaptırmıştır. Fakat Belgrad seferine giderken top dökmek için erittiği "bakır at"ın bu heykel olması mümkündür. Fatih'in kütüphanesinde Batı kültürüyle ilgili elli eser bugüne intikal etmiş olup kırk ikisi Yunanca'dır. Eserlerden sekizi tarihe, altısı matematik ve astronomiye dairdir. Tarihe ve coğrafyaya ait eserler mevcudun üçte birinden fazladır. İtalya'da İbn Rüşd felsefesinin hala hararetle tartışıldığı bir devirde Fatih'in Hocazade ve Ali Kuşçu'ya dönmesi tabiidir. Fatih devrinde Osmanlı kültürünün Batı kültürü ile serbest bir şekilde teması geldiği ve sonraki devirde bunun sürdürülmediği de bir gerçektir.

Fatih Sultan Mehmed'in vefatından sonra iki oğlu Cem ve Bayezid arasındaki çekişme Bayezid'in lehine sonuçlanmış, diğer oğlu Mustafa ise 879'da (1474) kendisinden önce vefat etmiştir.

Adı bilinen iki kızı (Ayşe ve Gevherhan) tespit edilmektedir. Al-derson onun on yedi hanımı ve dört kızı olduğunu belirtir. Gevherhan Sultan, Uzun Hasan'ın oğlu Uğurlu Mehmed Bey ile evlendirilmiştir. Akkoyunlu tahtına geçen Göde Ahmed, Fatih'in kızından torunudur.

Bibliyografya

- TSMA, nr. E. 1459, 3127/2, 3207,4476, 6675, 9196, 9662, 9713, 11440, 11602, 11635, 11676, 11687.
- TSMA, nr. D. 9524; *Ma'nevi ve Ağriboz Fetihnamesi* (nşr. Ahmet Ateş, *Fatih ve İstanbul* içinde). 1/3, İstanbul 1953-54, s. 281-299.
- Fetihname-i Kara Bağdan*, DTCF Ktp., İsmail Saib Sencer Yazmaları, nr. 305.
- Kanunname-i Sultani ber Müceb-i Örfi Osmani* (nşr. R. Anhegger-Halil İnalçık, Ankara 1956.
- Kanunname-i Al-i Osman* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003.
- Fatih Mehmet II Vakfiyeleri* (nşr. Vakıflar Umum Müdürlüğü), Ankara 1938.
- Fatih Devri Kaynaklarından Dusturname-i Enveri*, Osmanlı Tarihi Kısmı: 1299-1466 (nşr. Necdet Öztürk), İstanbul 2003, s. 48 vd., 97.
- İbn Tağriberdi, *Havadişü'd-dühur* (nşr. W. Popper), New Haven 1967; I, 298-299; II, 144; III, 408-411, 486, 509, 631, 684.
- Aşıkpaşazade, *Tarih*, s. 143 vd.; *a.e.* (Giese), s. 133.
- Gazavat-ı Sultan Murad b. Mehmed Han* (nşr. Halil inalcık- Mevlud Oğuz), Ankara 1978, tür. yer.
- Tursun Beg, *Tarih-i Ebü'l-Feth: The History of Mehmed the Conqueror* (ed. Halil İnalçık-R. Murphey), Minneapolis-Chicago 1978.
- Ducas, *Istoria turcabizantina* (ed. V. Grecu), Bucureşti 1958, tür. Yer.
- Kritovoulos, *History of Mehmed the Conqueror* (trc. Charles T. Riggs), Princeton 1954.
- Sehavi, *Vecizü'l-kelam*, Köprülü Ktp., nr. 1189, vr. 87.
- İdris-i Bitlisi, *Heşt Bihişt*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3209, vr. 360a-362b-vd.
- Feridun Bey, *Münşeât*, I, 221-289.
- İbn Kemal, *Tevarih-i Al-i Osman, VII. Defter*, tür. yer.
- Tacibeyzade Cafer Çelebi, *Mahruse-i İstanbul Fetihnamesi (TOEM ilavesi)*, İstanbul 1331, tür. yer.
- Kıvami, *Fetihname-i Sultan Mehmed* (nşr. Fr. Babinger), İstanbul 1955.
- Tevarih-i Al-i Osman* (nşr. F. Giese), Breslau 1922, tür. yer.
- Bir Yeniçerinin Hatıratı* (trc. Kemal Beydilli), İstanbul 2003, tür. yer.

- Osmanlı Tarihine Ait Takvimler (nşr. Atsız), İstanbul 1961, tür. yer.
Zinkeisen, *Geschichte*, II, 149.
- A. C. Contarini, *Travets in Tana and Persia*, London 1873, s. 31.
- T. S. Cantacasin, *Petit traite de l'origine des turcz* (nşr. Ch. Scheffer), Paris 1896, s. 72 vd.
- E. Pears, *The Destruction of the Greek Empire*, London 1903;
- G. Jacob, *Der Divan Sultan Mehmeds des Zweiten des Eraberers von Constantinopel*, Berlin 1904.
- G. Angielello, *Historia turchesca* (nşr. I. Ursu), Bucuresti 1909, tür. yer.
- N. Jorga, *Geschichte des Osmanisehen Reiches*, Gotha 1909, II, 22.
Histoire des etats balkaniques, Paris 1925, tür. yer.
- L. von Thalloczy, *Studien zur Geschichte, Bosniens und Serbiens*, MünchenLeipzig 1919, tür.yer.
- W. Heyd, *Histoire du commerce du Levant* (trc. F. Raynaud), Leipzig 1936, II, tür. yer.
- A. A. Vasiliev, *The Gots in the Crimea*, Cambridge 1936, s. 244, 252.
- A. Gegaj, *l'Albanie et l'invasion turque au XVe siecle*, Paris 1937, tür. yer.
- Saffet Sitki [Bilmen], *Fatih Divanı*, İstanbul 1944.
- Kemal Edip Ünsel [Kürkçüoğlu], *Fatih 'in Şiirleri*, Ankara 1946.
- A. Süheyl Ünver, *İstanbul Üniversitesi Tarihine Başlangıç: Fatih, Külliyesi ve Zamanı İlim Hayatı*, İstanbul 1946.
- Chalkokondyles, *Ordo Portae* (nşr. Şerif Baştav), Budapest 1947.
- Fr. Babinger, *Mehmed der Eroberer und seine Zeit*, München 1953.
- Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı* (trc. Dost Körpe), İstanbul 2003.
- İsmail Hikmet Ertaylan, *Fatih ve Fütuhâtı I: Bizans ve Karadeniz*, İstanbul 1953.
- Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, Ankara 1953.
- Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954.
- a.mlf. "Ottoman Galata:1453-1553", *Premiere rencantre internationale sur l'empire ottoman et la Turquie moderne* (ed. Edhem Eldem), İstanbul-Paris 1991, s. 17-105.
- a.mlf. "Yeni Vesikalara Göre Kırım Hanlığının Osmanlı Tabiliğine Girmesi ve Ahidname Meselesi", *TTK Belleien*, VIII/30 (1944), s.185-229.
- a.mlf., "Fatih Sultan Mehmed'in Fermanları", a.e., XI/44 (1947), s. 693-703.
- a.mlf., "Mehmed the Conqueror (1432-1481) and his Time", *Speculum*, XXXV, Cambridge 1960, s. 408-427.
- a.mlf .. "Mehmed II", İA, VII, 507-535.

- a.mlf., "Mehemmed II", *El²* (ing.), VI, 978-981.
- S. Runciman, *The Fall of Constantinople*, London 1955.
- Ahmed Aymutlu, *Fatih ve Şiirleri*, İstanbul 1959, s. 41-63.
- A. Pertusi, *La Caduta di Constantinopoli, I, Le testimonianze dei contemporanei II, L'eco nel mondo*, Verona 1976.
- Feridun Emecen, *İstanbul'un Fethi Olayı ve Meseleleri*, İstanbul 2003.
- İskender Pala, *Fatih 'in Şiirleri*, İstanbul 2003, s. 9-21.
- Z. Dolfin, "1453 Yılında İstanbul'un Muhasara ve Zabtı" (trc. Samim Sinanoğlu-Suat Sinanoğlu), *Fatih ve İstanbul*, 1/1, İstanbul 1953, s. 19-62.
- Abdülkadir Karahan. "Şair Avni: Fatih". *TDED*, VI (1954), 1-38.